Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
PAOLO MENGOZZI
föredraget den 19 september 2013 [1]

Förenade målen C-247/11 P och C-253/11 P

Areva SA (C-247/11 P),
Alstom SA,
T&D Holding SA, tidigare Areva T&D Holding SA,
Alstom Grid SAS, tidigare Areva T&D SA,
Alstom Grid AG, tidigare Areva T&D AG (C-253/11 P)
mot

Europeiska kommissionen

”Överklagande — Konkurrens — Konkurrensbegränsande samverkan — Marknaden för projekt avseende gasisolerade ställverk — Motiveringsskyldighet — Åsidosättande av rätten till försvar — Ansvar för överträdelsen — Solidariskt ansvar för betalningen av böter — Faktiskt solidariskt ansvar — Principerna om proportionalitet och likabehandling — Rätt till ett effektivt rättsmedel”

1. Förevarande förenade mål avser två överklaganden som ingetts i mål C-247/11 P, av Areva SA (nedan kallat Areva), respektive mål C-253/11 P, av Alstom SA (nedan kallat Alstom) och dess dotterbolag T&D Holding SA, tidigare Areva T&D Holding SA, Alstom Grid SAS, tidigare Areva T&D SA, och Alstom Grid AG, tidigare Areva T&D AG (alla dessa bolag tillsammans kallas nedan även klagandena). De båda överklagandena riktar sig mot den dom som Europeiska unionens tribunal meddelade den 3 mars 2011 i målet Areva m.fl. mot kommissionen (nedan kallad den överklagade domen). [2] Genom den domen ogiltigförklarade tribunalen delvis beslut K(2006) 6762 slutlig (nedan kallat det omtvistade beslutet), [3] genom vilket Europeiska kommissionen efter att ha konstaterat att det förekom konkurrensbegränsande samverkan i sektorn för gasisolerade ställverk (nedan kallade GIS) [4] ålade sanktioner för de företag som hade deltagit i den, och även ändrade de bötesbelopp som kommissionen hade ålagt de bolag som har ingett överklagandena i förevarande mål.

2. Det här förslaget till avgörande läggs fram samtidigt med mitt förslag till avgörande i de förenade målen C-231/11 P, C-232/11 P och C-233/11 P, kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., [5] vilka avser samma kartell och samma kommissionsbeslut. Eftersom vissa av frågorna i förevarande mål åtminstone delvis sammanfaller med de frågor som behandlas i de nämnda målen, kommer jag att när så är lämpligt hänvisa till relevanta punkter i mitt förslag till avgörande i de målen.

1 — Originalspråk: franska.

2 — Dom av den 3 mars 2011 i de förenade målen T-117/07 och T-121/07 (REU 2011, s. II-633).

3 — Kommissionens beslut av den 24 januari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/F/38.899 – Gasisolerade ställverk).

4 — GIS används för att kontrollera energiflödet i elnät. Det rör sig om tung elektrisk utrustning som används som en viktig komponent i driftsfärdiga elektriska transformatorstationer. Se punkterna 2–5 i den överklagade domen.

5 — De tre överklagandena i de målen avser tribunalens dom av den 3 mars 2011 i de förenade målen T-122/07 till T-124/07, Siemens Österreich m.fl. mot kommissionen (REU 2011, s. II-793).

I – Bakgrund

A – *Klagandena*

3. Areva, som är klagande i mål C-247/11 P, är det centrala bolaget i en koncern med verksamhet i kärnenergisektorn.

4. Alstom, som är den första klaganden i mål C-253/11 P, är det centrala bolaget i en industrikoncern med verksamhet inom olika sektorer, bland annat sektorn för överföring och distribution av el.

5. Alstomkoncernens samtliga verksamheter inom sektorn för överföring och distribution av el överläts den 8 januari 2004 till den koncern i vilken Areva är det centrala bolaget. Arevakoncernens GIS-verksamhet drevs under perioden den 9 januari–11 maj 2004 (den dag då den överträdelse som har konstaterats av kommissionen i det omtvistade beslutet upphörde) av Areva T&D SA och Areva T&D AG,[6] som var helägda dotterbolag till Areva T&D Holding SA, som i sin tur ägdes till 100 procent av Areva (nedan tillsammans kallade Arevas tidigare dotterbolag).

6. Den 7 juni 2010, efter det att det muntliga förfarandet vid tribunalen slutgiltigt hade avslutats, avyttrade Areva samtliga sina verksamheter inom sektorn för överföring och distribution av el. Alstom övertog särskilt verksamheterna för överföring av el. Efter detta förvärv tog Areva T&D Holding SA namnet T&D Holding SA – den andra klaganden i mål C-253/11 P, Areva T&D SA blev Alstom Grid SAS – den tredje klaganden i mål C-253/11 P, och Areva T&D AG blev Alstom Grid AG – den fjärde klaganden i mål C-253/11 P. Alstom och dess nuvarande dotterbolag T&D Holding SA, Alstom Grid SAS och Alstom Grid AG, som är klaganden i mål C-253/11 P, kallas nedan tillsammans även bolagen i Alstomkoncernen.

B – *Det omtvistade beslutet och den överklagade domen*

7. Den 24 januari 2007 antog kommissionen det omtvistade beslutet, i vilket den konstaterade att det förekommit en konkurrensbegränsande samverkan i GIS-sektorn som innebar att de deltagande företagen bland annat hade kommit överens om uppdelning av marknaderna på global nivå,[7] fastställande av priser och utbyte av känsliga uppgifter. Kommissionen konstaterade även att kartellen hade varit verksam under perioden den 15 april 1988–11 maj 2004. Framför allt konstaterade den att klagandena i de förevarande målen var ansvariga[8] och ålade dem följaktligen att betala böter.[9]

6 — Areva T&D SA motsvarar bolaget Alstom T&D SA och Areva T&D AG motsvarar, inom ramen för detta förfarande, bolaget Alstom T&D AG (se skälen 21 och 23 i det omtvistade beslutet och punkt 59 i den överklagade domen). Innan Alstomkoncernens verksamhet inom sektorn för överföring och distribution av el överläts den 8 januari 2004, deltog båda dessa bolag, inom ramen för Alstomkoncernen, i den överträdelse som har konstaterats i det omtvistade beslutet (se skäl 331 i det omtvistade beslutet).

7 — Av punkterna 29–32 i den överklagade domen framgår att de företag som hade deltagit i kartellen bland annat hade samordnat fördelningen av GIS-projekt i hela världen enligt överenskomna regler, med undantag för vissa marknader. Syftet var bland annat att upprätthålla kvoter som i stor utsträckning avspeglade deras beräknade historiska marknadsandelar.

8 — Av artikel 1 b, c, d och f i det omtvistade beslutet framgår att kommissionen konstaterade att Alstom hade deltagit i överträdelsen under perioden den 15 april 1988–8 januari 2004, Areva och Areva T&D Holding SA (numera T&D Holding SA) under perioden den 9 januari–11 maj 2004, Areva T&D AG under perioden den 22 december 2003–11 maj 2004 och Areva T&D SA under perioden den 7 december 1992 –11 maj 2004.

9 — Genom artikel 2 b i det omtvistade beslutet ålades Alstom individuella böter med 11 475 000 euro. I artikel 2 c i samma beslut föreskrivs att Alstom ska åläggas böter med 53 550 000 euro, vilka ska betalas solidariskt med Areva T&D SA, varav 25 500 000 euro av det belopp som Areva T&D SA är skyldigt att betala ska betalas solidariskt med Areva, Areva T&D Holding SA och Areva T&D AG.

8. Klagandena väckte talan mot det omtvistade beslutet vid tribunalen, som den 3 mars 2011 meddelade den överklagade domen. Genom den överklagade domen ogiltigförklarade tribunalen delvis det omtvistade beslutet[10] och ålade med stöd av sin obegränsade behörighet de berörda bolagen att betala följande böter för de konstaterade överträdelserna:

— Alstom: 10 327 500 euro.

— Alstom: 48 195 000 euro solidariskt med Areva T&D SA, varav 20 400 000 euro av det belopp som Areva T&D SA är skyldigt att betala ska betalas solidariskt med Areva T&D AG, Areva och Areva T&D Holding SA.[11]

9. Tribunalen ogillade talan i övrigt.

II – Förfarandet vid domstolen och parternas yrkanden

10. Genom ansökan som inkom till domstolens kansli den 24 maj 2011 ingav Areva sitt överklagande i mål C-247/11 P. Genom ansökan som inkom till domstolens kansli den 25 maj 2011 ingav bolagen i Alstomkoncernen sitt överklagande i mål C-253/11 P. Såväl Areva som bolagen i Alstomkoncernen har yrkat att domstolen ska upphäva den överklagade domen. För det fallet att domstolen finner att målet kan avgöras slutligt har de yrkat, i första hand, att domstolen ska ogiltigförklara artiklarna 1 c och 2 c respektive artiklarna 1 b, d, e och f och 2 b och c i det omtvistade beslutet och, i andra hand, att domstolen i väsentlig mån ska nedsätta de böter som de ålagts och förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna. För det fallet att domstolen finner att målet inte kan avgöras slutligt har klagandena yrkat att målet ska återförvisas till en annan avdelning vid tribunalen och att beslut om rättegångskostnader ska meddelas senare. Kommissionen har yrkat att överklagandena ska ogillas och att klagandena ska förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna.

11. Målen C-247/11 P och C-253/11 P har genom beslut av domstolens ordförande den 20 juli 2011 förenats vad gäller det skriftliga och det muntliga förfarandet samt domen.

12. Parterna har inkommit med skriftliga yttranden till domstolen. Muntlig förhandling hölls den 2 maj 2013.

III – Bedömning av överklagandena

13. Till stöd för sina yrkanden har Areva i mål C-247/11 P åberopat fyra grunder och bolagen i Alstomkoncernen i mål C-253/11 P fem grunder. Det är lämpligt att inleda bedömningen med den första av de grunder som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen.

10 — Genom den överklagade domen ogiltigförklarade tribunalen artikel 2 b och c i det omtvistade beslutet och konstaterade att kommissionen hade åsidosatt principen om proportionalitet samt principen om likabehandling eller icke-diskriminering genom att höja grundbeloppet för de ålagda böterna på grund av försvårande omständigheter i form av en ledande roll vid överträdelsen. Se särskilt punkt 317 i den överklagade domen.

11 — Se punkt 323 i den överklagade domen och punkt 3 i domslutet.

A – *Den första grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av artikel 296 FEUF*

14. Bolagen i Alstomkoncernen har genom sin första grund, som består av två delar, gjort gällande att tribunalen åsidosatte artikel 296 FEUF genom att slå fast att det omtvistade beslutet var tillräckligt motiverat.[12] Denna grunds första del avser motiveringen i det omtvistade beslutet till att Alstom i egenskap av moderbolag för Alstom T&D SA och Alstom T&D AG hölls ansvarigt för överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004.[13] Denna grunds andra del avser motiveringen i nämnda beslut till att Alstom och Areva T&D SA ålades att solidariskt betala böter.

1. Den första delen av den första grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

a) Parternas argument

15. Bolagen i Alstomkoncernen har genom den första grundens första del, vilken avser punkterna 90–99 i den överklagade domen, huvudsakligen hävdat att tribunalen borde ha kritiserat den otillräckliga motiveringen till det omtvistade beslutet, i den del som kommissionen i beslutet inte svarade på de argument och uppgifter som Alstom, i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar, hade anfört i syfte att visa att dotterbolagen, trots presumtionen att Alstom utövade ett avgörande inflytande över dem (nedan även kallat presumtionen om kapitalistiska band), vid tidpunkten för överträdelsen bestämde sitt beteende på marknaden självständigt i förhållande till moderbolaget. Det omtvistade beslutet innehåller inget skäl till varför de uppgifter som Alstom hade lämnat ansågs sakna bevisvärde, trots att det rörde sig om uppgifter som var av väsentlig betydelse för beslutets systematik och vilkas underkännande krävde en särskilt detaljerad och noggrann motivering.

16. Bolagen i Alstomkoncernen har vidare hävdat att tribunalen, framför allt i punkt 95 i den överklagade domen, missuppfattade det omtvistade beslutet, eftersom punkterna 90–150 i svaret på meddelandet om invändningar inte alls sammanfattas i skälen 345–347 i beslutet. Tribunalen nöjde sig dessutom med att kommissionen, när den underkände den bevisning som Alstom hade lämnat in, grundade sig på uppgifter som lämnats in av tredje man, det vill säga Areva.

17. Kommissionen har yrkat att de argument som har anförts av bolagen i Alstomkoncernen ska underkännas.

b) Bedömning

18. Jag erinrar om att den motiveringsskyldighet som föreskrivs i artikel 296 FEUF utgör en väsentlig formföreskrift som ska särskiljas från frågan huruvida motiveringen är välgrundad, vilken ska hänföras till frågan huruvida den omtvistade rättsakten är lagenlig i materiellt hänseende.[14]

12 — Det bör påpekas att även om bolagen i Alstomkoncernen inom ramen för denna grund bland annat har framställt en invändning som avser åsidosättande av artikel 296 FEUF, är det artikel 253 EG som är tillämplig i förevarande fall, eftersom det omtvistade beslutet antogs innan Lissabonfördraget trädde i kraft. Detta har emellertid ingen betydelse, eftersom de krav på motiveringen till unionsrättsakter som anges i artikel 253 EG inte skiljer sig från dem som är tillämpliga enligt artikel 296 andra stycket FEUF. Denna invändning ska således förstås så, att den avser, bland annat, ett åsidosättande av artikel 253 EG. Se dom av den 11 juli 2013 i mål C-439/11 P, Ziegler mot kommissionen, punkt 113. Eftersom det inte får några konsekvenser i det aktuella målet kommer jag nedan att hänvisa till den nya numreringen i fördraget, det vill säga till artikel 296 FEUF.

13 — Vilka senare blev Areva T&D SA (numera Alstom Grid SAS) respektive Areva T&D AG (numera Alstom Grid AG). Se ovan punkt 6 och fotnot 6.

14 — Se, bland annat, dom av den 29 september 2011 i mål C-521/09 P, Elf Aquitaine mot kommissionen (REU 2011, s. I-8947), punkt 146 och där angiven rättspraxis, och domen i det ovannämnda målet Ziegler mot kommissionen, punkt 114 och där angiven rättspraxis.

19. Den motivering som krävs enligt artikel 296 FEUF ska mot denna bakgrund vara anpassad till rättsaktens beskaffenhet och det ska klart och tydligt framgå av den hur den institution som har antagit rättsakten har resonerat, så att de som berörs därav kan få kännedom om skälen för den vidtagna åtgärden och så att domstolen ges möjlighet att utföra sin prövning. Vad särskilt gäller skyldigheten att motivera ett individuellt beslut har denna till syfte, utöver att göra det möjligt för domstolen att pröva beslutets lagenlighet, att ge den som berörs av beslutet tillräckliga upplysningar för att kunna bedöma om beslutet eventuellt är behäftat med ett fel som innebär att dess giltighet kan ifrågasättas. [15]

20. Vidare ska frågan huruvida kravet på motivering är uppfyllt bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, särskilt rättsaktens innehåll, de anförda skälen och det intresse av att få förklaringar som de vilka rättsakten är riktad till, eller andra personer som direkt eller personligen berörs av den, kan ha. Det krävs dock inte att alla relevanta faktiska och rättsliga omständigheter anges i motiveringen, eftersom bedömningen av om motiveringen till ett beslut uppfyller kraven i artikel 296 FEUF inte ska ske endast utifrån rättsaktens ordalydelse utan även utifrån sammanhanget och samtliga rättsregler på det ifrågavarande området. [16]

21. Även om kommissionen enligt artikel 296 FEUF är skyldig att ange de faktiska och rättsliga omständigheter som ligger till grund för beslutet, samt de rättsliga överväganden som har föranlett den att anta detta, innebär denna bestämmelse inte att kommissionen är skyldig att ta upp alla faktiska och rättsliga förhållanden som har diskuterats under det administrativa förfarandet. [17]

22. När, som i det nu aktuella fallet, ett beslut om tillämpning av unionens konkurrensregler riktar sig till flera mottagare och berör frågan om åläggande av ansvar för den konstaterade överträdelsen, ska beslutet innehålla en tillräcklig motivering i förhållande till var och en av mottagarna, i synnerhet i förhållande till dem som enligt beslutet ska bära ansvaret för överträdelsen. Vad beträffar ett moderbolag som hålls ansvarigt för sitt dotterbolags rättsstridiga beteende, ska ett sådant beslut således i princip innehålla en redogörelse för skälen till att moderbolaget tillskrivs överträdelsen. [18]

23. När det närmare bestämt gäller ett kommissionsbeslut som med avseende på vissa mottagare *enbart* stöder sig på presumtionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande, är kommissionen under alla omständigheter – för att inte presumtionen i praktiken ska bli omöjlig att motbevisa – skyldig att på ett ändamålsenligt sätt ange skälen till varför de faktiska och rättsliga omständigheter som åberopats inte är tillräckliga för att bryta denna presumtion. [19]

15 — Se, bland annat, domen i det ovannämnda målet Ziegler mot kommissionen, punkt 115 och där angiven rättspraxis.

16 — Se, bland annat, domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 150 och där angiven rättspraxis, och domen i det ovannämnda målet Ziegler mot kommissionen, punkt 116.

17 — Dom av den 18 september 2003 i mål C-338/00 P, Volkswagen mot kommissionen (REG 2003, s. I-9189), punkt 127 och där angiven rättspraxis.

18 — Se domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkterna 151 och 152, och dom av den 19 juli 2012 i de förenade målen C-628/10 P och C-14/11 P, Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 75.

19 — Se domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 153, och beslut av den 13 september 2012 i mål C-495/11 P, Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 49. Min kursivering. Skyldigheten för kommissionen att motivera sina beslut i detta avseende följer bland annat av att nämnda presumtion är motbevisbar, och berörda personer måste för att bryta den frambringa bevis avseende de ekonomiska, organisatoriska och rättsliga banden mellan berörda företag.

24. I förevarande fall bör det för det första påpekas att kommissionen, såsom uttryckligen framgår av skäl 349 i det omtvistade beslutet och punkt 91 i den överklagade domen, när den höll Alstom ansvarigt, grundade sig på presumtionen om utövande av ett avgörande inflytande, men även beaktade vissa andra relevanta faktorer som den redogjorde för i skälen 350–356 i det nämnda beslutet. För att hålla Alstom ansvarigt grundade sig kommissionen således inte *enbart* på presumtionen om utövande av ett avgörande inflytande, utan använde sig av denna presumtion i kombination med annan bevisning. [20]

25. I ovannämnda skäl i det omtvistade beslutet angav kommissionen bland annat att den operativa verksamheten inom den koncern där Alstom var moderbolag var organiserad så, att personer som innehade ledande befattningar och utövade ett avgörande inflytande över dotterbolagens GIS-verksamheter var ansvariga inför Alstom. [21] Kommissionen angav även att det fanns flera personer som samtidigt innehade ledande befattningar i något av dotterbolagen och i moderbolaget, till exempel var den person som innehade den högsta ledande befattningen inom sektorn för överföring och distribution av el, och som med säkerhet utövade ett avgörande inflytande på koncernens GIS-verksamhet, samtidigt styrelseledamot i Alstom. [22] Kommissionen påpekade vidare att handlingarna i ärendet innehöll bevis för att de personer som hade identifierats som Alstomkoncernens företrädare inom kartellen hade rätt att ingå rättsligt bindande åtaganden på moderbolagets vägnar. [23] Kommissionen ansåg vidare att det, med hänsyn till de höga böter som Alstom hade ålagts av den franska konkurrensmyndigheten 1988, var föga troligt att de personer som innehade ledande befattningar i moderbolaget inte hade identifierat ansvar för överträdelse av konkurrensreglerna som en påtaglig risk. [24] Kommissionen påpekade även att moderbolaget godkände de förslag till anbud avseende gasisolerade ställverk för transformatorstationer som överskred en viss tröskel eller medförde betydande risker för koncernen. [25]

26. Mot bakgrund av ovanstående överväganden, som tydligt uttrycktes i det omtvistade beslutet, förstår jag inte hur det är möjligt att, såsom bolagen i Alstomkoncernen har gjort, hävda att tribunalen borde ha kritiserat kommissionen för att inte ha lämnat en utförlig motivering som uppfyller kraven i den rättspraxis som anges ovan i punkterna 18–23 till att Alstom hölls ansvarigt för överträdelsen i fråga.

27. Alstom lade fram en rad argument för kommissionen i syfte att visa att det inte hade utövat ett avgörande inflytande över sina dotterbolag. [26] Det är riktigt att, såsom bolagen i Alstomkoncernen har gjort gällande och som tribunalen medgav i punkt 98 i den överklagade domen, det av det omtvistade beslutet inte uttryckligen framgår att kommissionen behandlade vart och ett av de argument som Alstom hade anfört för kommissionen.

20 — Se domen i det ovannämnda målet Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkt 49, och generaladvokaten Sharpstons förslag till avgörande av den 30 maj 2013 inför domen i det vid domstolen pågående målet C-50/12 P, Kendrion mot kommissionen, punkt 43.

21 — Skäl 353 i det omtvistade beslutet.

22 — Skäl 355 i det omtvistade beslutet.

23 — Skäl 355 i det omtvistade beslutet.

24 — Skäl 351 i det omtvistade beslutet.

25 — Skäl 350 i det omtvistade beslutet.

26 — I punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar anförde Alstom särskilt argument som avsåg i) koncernens decentraliserade struktur och självbestämmandet inom sektorn för överföring och distribution av el, ii) den interna verksamheten och beslutsfattandet inom sektorn, iii) bolaget Alstoms begränsade befogenheter, iv) Alstoms avsaknad av kommersiellt inflytande över anbuden från de juridiska enheterna inom sektorn, v) avsaknaden av diskussioner i Alstoms styrelse om affärspolicyn inom sektorn och, slutligen vi) den omständigheten att överträdelserna hade fortsatt efter det att verksamheten inom överföring och distribution av el hade överlåtits till Areva.

28. Av det omtvistade beslutet framgår emellertid att kommissionen inte alls ignorerade dessa argument, utan gjorde en samlad bedömning av dem [27] och, som det framgår ovan av punkt 25, även tillhandahöll en utförlig motivering av de skäl som i kombination med presumtionen om kapitalistiska band föranledde den att dra slutsatsen att Alstom faktiskt hade utövat ett avgörande inflytande över sina dotterbolag.

29. Som jag påpekade ovan i punkterna 19–21 är kommissionen enligt rättspraxis inte skyldig att, för att uppfylla sin motiveringsskyldighet, specifikt ange alla de argument som framförts av parterna under det administrativa förfarandet, förutsatt att motiveringen är tillräcklig för att ge dem som berörs kännedom om skälen för den vidtagna åtgärden och att den, när det gäller ett moderbolag som hålls ansvarigt för ett dotterbolags överträdelse, innehåller en utförlig redogörelse för de skäl som motiverar att överträdelsen tillskrivs moderbolaget.

30. Det är förvisso i allmänhet önskvärt att kommissionen på ett strukturerat och detaljerat sätt anger de argument och de faktiska och rättsliga omständigheter som har anförts av parterna under det administrativa förfarandet, framför allt sådana som har anförts för att visa att moderbolaget inte har något avgörande inflytande över sitt dotterbolag. I ett sådant fall som avses i förevarande mål, där kommissionen för att hålla moderbolaget ansvarigt för överträdelsen inte *enbart* stöder sig på presumtionen om kapitalistiska band, utan uttryckligen har beaktat andra relevanta faktorer, anser jag att kommissionen får göra en sammantagen granskning och utvärdering av de framförda argumenten och uppgifterna – såsom den har gjort i förevarande fall - förutsatt att motiveringen till rättsakten är tillräcklig för att ge den som berörs, det vill säga moderbolaget, kännedom om skälen för det beslut som slutligen antagits, i förevarande fall beslutet om att hålla moderbolaget ansvarigt för överträdelsen.

31. Det bör även påpekas att bolagen i Alstomkoncernen inte uttryckligen har angett på vilket sätt den påstått bristfälliga motiveringen till det omtvistade beslutet har hindrat dem från att på ett ändamålsenligt sätt försvara sina rättigheter vid tribunalen eller har hindrat tribunalen från att utföra sin prövning. Tribunalens ingående granskning i punkterna 93–97 i den överklagade domen av de argument som Alstom hade anfört i syfte att bryta presumtionen om ett avgörande inflytande visar snarare att Alstom på ett ändamålsenligt sätt kunde försvara sina rättigheter vid tribunalen och att tribunalen kunde utföra sin prövning av det omtvistade beslutet. [28]

27 — Det är här inte nödvändigt att med beaktande av ovannämnda rättspraxis göra en ingående jämförande bedömning av de argument som anfördes i svaret på meddelandet om invändningar (se föregående fotnot) och det omtvistade beslutet. Det ska endast påpekas att argumentet avseende koncernens organisationsstruktur och självbestämmandet inom sektorn för överföring och distribution av el nämndes i skäl 347 i det omtvistade beslutet och underkändes i skälen 353 och 355 i samma beslut. Hänvisningar till den interna verksamheten och beslutsfattandet inom sektorn för överföring och distribution av el finns i såväl skäl 346 (godkännande av förslag till anbud) som i skäl 347 (moderbolagets vidmakthållande av vissa beslutsbefogenheter). Argumentet att bolaget Alstom inte kunde delta aktivt i GIS-sektorn, eftersom dess befogenheter var begränsade till innehav och förvaltning av andelar, är under omständigheterna i det aktuella fallet inte relevant och kunde således underkännas av kommissionen utan förklaringar, dels eftersom den omständigheten att moderbolaget inte aktivt deltog på den marknad som berördes av överträdelsen inte är avgörande för huruvida ett avgörande inflytande utövades (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 30 september 2009 i mål T-168/05, Arkema mot kommissionen), dels eftersom en person som utövar ett avgörande inflytande över sitt dotterbolag kan tillskrivas en överträdelse som begås av dotterbolaget, även om personen i fråga inte utövar någon egentlig ekonomisk verksamhet (dom av den 11 juli 2013 i mål C-440/11 P, kommissionen mot Stichting Administratiekantoor Portielje, punkterna 43 och 44). Likaså när det gäller argumenten avseende den påstådda avsaknaden av inflytande (och diskussioner) om dotterbolagens affärspolicy, bör det påpekas dels att frågan om huruvida ett dotterbolag står under moderbolagets avgörande inflytande vad gäller dess beteende på marknaden inte enbart beror på vem som bestämmer dess affärspolicy i snäv mening (se generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande av den 18 april 2013 inför domen av den 18 juli 2013 i mål C-501/11 P, Schindler Holding m.fl. mot kommissionen, punkt 109 och där angiven rättspraxis), dels att kommissionen i det aktuella fallet ansåg att de uppgifter som lämnats om de ekonomiska, organisatoriska och rättsliga banden mellan moderbolaget och dess dotterbolag räckte för att visa att moderbolaget utövade ett inflytande över dotterbolagens marknadsbeteende.

28 — Beslut av den 7 februari 2012 i mål C-421/11 P, Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 57, och av den 13 september 2012 i det ovannämnda målet Total och Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 50.

32. Mot bakgrund av det ovan anförda anser jag att tribunalen inte missbedömde omfattningen av kommissionens motiveringsskyldighet, såsom denna fastställs i rättspraxis, och inte gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att anse att det omtvistade beslutet innehöll en tillräcklig motivering till att Alstom hölls ansvarigt för deltagandet i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004. Denna slutsats påverkas inte av de övriga argument som bolagen i Alstomkoncernen har anfört.

33. När det gäller domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, som bolagen i Alstomkoncernen har hänvisat till, genom vilken domstolen upphävde tribunalens dom, eftersom denna hade missbedömt kommissionens motiveringsskyldighet, räcker det att påpeka att till skillnad från situationen i det målet har bolagen i Alstomkoncernen i förevarande fall inte ställts inför ett beslut där kommissionen för första gången frångår sitt vanliga tillvägagångssätt och grundar sig enbart på presumtionen att moderbolaget har utövat ett avgörande inflytande över dotterbolaget för att dra slutsatsen att moderbolaget ska tillskrivas överträdelsen. Bolagen i Alstomkoncernen kan därför i förevarande mål inte stödja sig på domen i det målet.

34. Invändningen att tribunalen missuppfattade det omtvistade beslutet genom att, i punkt 95 i den överklagade domen, ange att skälen 345–347 i beslutet innehöll en sammanfattning av de argument som Alstom hade framfört i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar är enligt min uppfattning utan verkan och under alla omständigheter ogrundad. Invändningen är utan verkan, eftersom även om tribunalen skulle ha gjort fel i detta hänseende, ändrar detta inte den omständigheten att kommissionen, såsom det framgår av mina överväganden i ovanstående punkter, hade lämnat en tillräcklig motivering till att Alstom tillskrevs ansvaret för överträdelsen. Invändningen är ogrundad, eftersom kommissionen, som jag redan har påpekat, faktiskt behandlade innehållet i de argument som Alstom hade anfört. [29]

35. När det gäller argumentet att kommissionen grundade sig på bevisning som tillhandahållits av tredje man, finns det ingen unionsrättslig regel som hindrar att kommissionen, naturligtvis med iakttagande av rätten till försvar, använder sådan bevisning i den mån den är relevant. Det tycks uppenbart att Areva, som köpte de dotterbolag som hade deltagit i kartellen av Alstom, kunde inneha relevant information om dotterbolagens verksamhet före försäljningen. Bolagen i Alstomkoncernen har dessutom inte specificerat vilken bevisning de önskar ifrågasätta och har än mindre gjort gällande att bevisningen har missuppfattats.

36. Av det ovan anförda följer enligt min åsikt att överklagandet inte kan vinna bifall såvitt avser den första grundens första del.

2. Den andra delen av den första grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

37. Bolagen i Alstomkoncernen har genom den första grundens andra del, vilken avser punkt 200 i den överklagade domen, invänt mot att tribunalen slog fast att kommissionen inte behövde ange något skäl till att den ansåg att två bolag som inte utgjorde en enda ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagande av beslutet kunde åläggas att solidariskt betala böter. De har särskilt invänt mot att tribunalen i nämnda punkt 200 inte kritiserade kommissionen för att den hade underlåtit att specifikt motivera den omständigheten att den ålade Alstom och Areva T&D SA (numera Alstom Grid SAS) att solidariskt betala böter, trots att dessa inte längre utgjorde ett företag när det omtvistade beslutet antogs.

38. Jag anser inte att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att inte kritisera kommissionen för att ha underlåtit att särskilt motivera beslutet att ålägga Alstom och Areva T&D SA att solidariskt betala böter för den period under vilken de utgjorde ett enda företag.

29 — Se ovan fotnoterna 26 och 27.

39. Som jag har påpekat ovan i punkterna 20 och 21 följer det av rättspraxis att artikel 296 FEUF inte innebär att kommissionen är skyldig att ta upp alla faktiska och rättsliga omständigheter som har diskuterats under det administrativa förfarandet.[30] Av rättspraxis följer dessutom att ett kommissionsbeslut som ligger i linje med fast beslutspraxis får ges en summarisk motivering. Om kommissionen i beslutet däremot går längre än i sina tidigare beslut, åligger det den att på ett uttryckligt sätt utveckla sitt resonemang.[31]

40. Tvärtemot vad bolagen i Alstomkoncernen har hävdat skiljer det sig inte från kommissionens tidigare praxis och har inte heller ifrågasatts i rättspraxis att det dotterbolag som har deltagit i överträdelsen och det tidigare moderbolaget åläggs att solidariskt betala böter för den period av överträdelsen under vilken de båda bolagen utgjorde ett enda företag i den mening som avses i konkurrensrätten.[32]

41. Denna praxis grundar sig på övervägandet att eftersom bolagen under en viss period utgjorde ett företag i den mening som avses i konkurrensrätten, vilket gjorde sig skyldigt till en överträdelse av konkurrensreglerna, kan kommissionen ålägga dem att solidariskt betala böter för en överträdelse som begicks under denna period.[33] Utan att det påverkar mina överväganden nedan i punkt 155 och följande punkter inom ramen för bedömningen av den fjärde grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen, bör det påpekas att den omständigheten att nämnda bolag vid den tidpunkt när kommissionens beslut antogs inte längre utgjorde en enda ekonomisk enhet inte i sig hindrar[34] att de åläggs solidarisk betalning av böter, i egenskap av rättssubjekt som kan anses vara gemensamt ansvariga för beteendet hos det företag som de utgjorde en del av.[35]

42. Under dessa omständigheter, och eftersom beslutet att hålla moderbolaget ansvarigt för överträdelsen var tillräckligt motiverat, såsom det framgår av min bedömning av den första grundens första del, anser jag att kommissionen i förevarande fall inte kan kritiseras för att inte ha tillhandahållit en särskild motivering till att moderbolaget ålades att solidariskt betala böter tillsammans med det dotterbolag som hade deltagit direkt i kartellen, trots att de berörda bolagen inte längre utgjorde en enda ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av det omtvistade beslutet.[36]

30 — Se domen i det ovannämnda målet Volkswagen mot kommissionen, punkt 127 och där angiven rättspraxis.

31 — Se domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 155.

32 — Tribunalen har i ett stort antal mål godtagit att ett moderbolag och dess tidigare dotterbolag åläggs att betala böter solidariskt trots att de inte längre utgör en enda ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av beslutet. Se, bland annat, tribunalens dom av den 15 juni 2005 i de förenade målen T-71/03, T-74/03, T-87/03 och T-91/03, Tokai Carbon m.fl. mot kommissionen, punkterna 58–82, 387 och 391–393 samt punkt 3 i domslutet, avseende dotterbolaget Intech EDM BV:s solidariska ansvar med sitt tidigare moderbolag Intech EDM AG, av den 13 september 2010 i mål T-40/06, Trioplast Industrier mot kommissionen (REU 2010, s. II-4893), punkterna 2, 74 och 173 samt domslutet, avseende dotterbolaget Trioplast Witenheims solidariska ansvar med sina båda på varandra följande moderbolag FLS och Trioplast Industrier (nedan kallad domen i målet Trioplast), av den 24 mars 2011 i mål T-384/06, IBP och International Building Products France mot kommissionen (REU 2011, s. II-1177), punkt 13 och domslutet, avseende IBP Frances solidariska ansvar med sina tidigare moderbolag Delta och AFC, av den 24 mars 2011 i mål T-378/06, IMI m.fl. mot kommissionen, punkterna 4 och 14 samt domslutet, avseende dotterbolagen Aquatis och Simplex solidariska ansvar med sitt tidigare moderbolag IMI, och av den 24 mars 2011 i mål T-382/06, Tomkins mot kommissionen (REU 2011, s. II-1157), punkterna 3 och 55–59 samt punkt 2 i domslutet, avseende Peglers solidariska ansvar med sitt tidigare moderbolag Tomkins.

33 — För en redogörelse av de skäl avseende en effektiv verkställighet av böter som motiverar solidarisk betalning av böter i dessa särskilda fall, hänvisar jag till mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkterna 52, 82 och 84 *in fine*.

34 — Som det framgår av min bedömning nedan i punkterna 160–162, och som jag tidigare har angett i punkt 83 och följande punkter i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., påverkar denna omständighet dock kommissionens befogenheter vid åläggandet av ett solidariskt betalningsansvar, eftersom kommissionen av rättssäkerhetsskäl måste specificera de respektive bötesandelar som de solidariskt ansvariga gäldenärerna ska bära i förhållande till varandra.

35 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkt 80.

36 — Bolagen i Alstomkoncernen tycks i sin replik ha velat utvidga denna argumentering. De har där invänt mot att tribunalen inte kritiserade kommissionen för att ha underlåtit att motivera att den ålade två rättsliga enheter, det vill säga Alstom och Areva, att solidariskt betala böter, trots att de *aldrig* tillsammans har utgjort en gemensam ekonomisk enhet. Utan att det är nödvändigt att gå in på frågan om huruvida en sådan invändning - som inte har framställts vare sig i första instans eller i överklagandet - kan tas upp till prövning, bör det påpekas att kommissionen i det omtvistade beslutet inte ålade Areva och Alstom att solidariskt betala böter, varför den inte kan kritiseras för att inte ha lämnat någon sådan motivering. Frågan om huruvida det har skapats ett ”faktiskt solidariskt ansvar” mellan Areva och Alstom omfattas i vart fall av den fjärde grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen och bedöms nedan i punkt 101 och följande punkter.

43. Av det ovan anförda följer enligt min uppfattning att överklagandet inte kan vinna bifall såvitt avser den andra delen av den första grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen och att den första grunden följaktligen ska underkännas i sin helhet.

B – *Den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen, vilken avser tribunalens åsidosättande av sin motiveringsskyldighet och av artikel 263 FEUF, och den första grunden som har åberopats av Areva, vilken avser tribunalens åsidosättande av sin motiveringsskyldighet och åsidosättande av rätten till försvar*

44. Bolagen i Alstomkoncernen har som andra grund, vilken består av fyra delar, gjort gällande att tribunalen åsidosatte den skyldighet att motivera sin dom som följer av artiklarna 36 och 53 i stadgan för Europeiska unionens domstol och att den åsidosatte artikel 263 FEUF. Bolagen i Alstomkoncernen har närmare bestämt, genom den andra grundens tre första delar, gjort gällande att tribunalen åsidosatte sin motiveringsskyldighet samt artikel 263 FEUF, eftersom den flera gånger ersatte kommissionens resonemang med sitt eget och i efterhand tillfogade skäl som inte fanns med i det omtvistade beslutet. Den första och den andra delgrunden avser motiveringen i den överklagade domen till att Alstom respektive T&D Holding SA (tidigare Areva T&D Holding SA) hölls ansvariga för överträdelsen i egenskap av moderbolag. Den tredje delgrunden avser tribunalens resonemang i punkterna 214–216 i den överklagade domen avseende att bolagen ska bidra med lika delar vid solidarisk betalning av böter. Denna delgrund är nära kopplad till de frågor som behandlas inom ramen för den fjärde grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen och bedöms tillsammans med denna grund nedan i punkt 155 och följande punkter. Genom den andra grundens fjärde del har bolagen i Alstomkoncernen invänt mot motiveringen till den överklagade domen, i den del som tribunalen slog fast att bolag som inte utgör en ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av det omtvistade beslutet kan åläggas solidarisk betalning av böter.

45. Areva har som första grund gjort gällande att tribunalen åsidosatte sin motiveringsskyldighet och rätten till försvar vid bedömningen av huruvida Areva faktiskt utövade ett avgörande inflytande över sina tidigare dotterbolag under perioden den 9 januari–11 maj 2004.

46. Eftersom klagandena inom ramen för dessa grunder har gjort gällande att tribunalen åsidosatte sin motiveringsskyldighet, anser jag det nödvändigt att inledningsvis erinra om vad denna skyldighet omfattar enligt rättspraxis, framför allt med hänvisning till de gränser som gäller för tribunalens prövning av huruvida en angripen rättsakt är lagenlig med hänsyn till omfattningen av motiveringen till den.

1. Omfattningen av tribunalens motiveringsskyldighet och förbudet mot att ersätta motiveringen till den angripna rättsakten

47. Tribunalens skyldighet att motivera sina domar följer av bestämmelserna i artiklarna 36 och 53 första stycket i domstolens stadga.

48. Det framgår av fast rättspraxis att det av motiveringen till en dom klart och tydligt ska framgå hur tribunalen har resonerat, så att de som berörs därav kan få kännedom om skälen för det fattade beslutet och så att domstolen ges möjlighet att utföra sin prövning. [37]

37 — Se, bland annat, domen i det ovannämnda målet Ziegler mot kommissionen, punkt 81 och där angiven rättspraxis.

49. Motiveringsskyldigheten innebär dock inte att tribunalen är skyldig att lämna en uttömmande redogörelse för vart och ett av de resonemang som parterna i målet fört. Motiveringen kan således vara underförstådd under förutsättning att den ger de berörda personerna möjlighet att få reda på skälen till varför tribunalen inte ansåg att det fanns fog för deras argument, och att den behöriga domstolen kan få tillräckligt underlag för att utöva sin kontroll. [38]

50. När en talan om ogiltigförklaring ska prövas kan domstolen och tribunalen inte i något fall ersätta den motivering som upphovsmannen lämnat till den angripna rättsakten med en egen motivering. [39] Unionsdomstolen får således inte tilldela en unionsrättsakt som vilar på osakliga eller till och med rättsstridiga eller otillräckliga grunder helt andra grunder och sedan fastställa detta. Utanför tillämpningsområdet för den obegränsade behörigheten (artikel 261 FEUF) får unionsdomstolen nämligen inte ändra den angripna rättsakten, utan endast förklara den ogiltig om talan om ogiltigförklaring är välgrundad (artikel 264 första stycket FEUF). [40]

51. Inget hindrar emellertid unionsdomstolen från att ingående bedöma huruvida de grunder och argument som har presenterats av klaganden är välgrundade samt att undersöka dem i närmare detalj. [41] Det framgår av rättspraxis att även om tribunalen i ett mål om ogiltigförklaring kan ha anledning att tolka motiveringen till den angripna rättsakten på ett annorlunda sätt än upphovsmannen, eller till och med under vissa omständigheter förkasta den motivering som formellt angetts av denne, kan den inte göra så då det inte finns någon som helst faktisk omständighet som motiverar detta. [42]

52. Det är således mot bakgrund av dessa principer i rättspraxis som det ska bedömas om tribunalen rättsstridigt ersatte motiveringen till det omtvistade beslutet med sin egen motivering. För att göra detta måste det bedömas om tribunalen i den överklagade domen begränsade sig till att undersöka, eventuellt i närmare detalj, de grunder och argument som hade anförts av klagandena, i syfte att pröva om de är välgrundade, eller om tribunalen tvärtom tilldelade beslutet helt andra grunder och sedan fastställde detta.

53. Det bör tilläggas att även om det är riktigt, såsom bolagen i Alstomkoncernen har hävdat, att unionsdomstolens prövning av huruvida institutionernas rättsakter är lagenliga är ett ”förfarande i en akt”, vilket innebär att det, såsom det angetts ovan, inte är möjligt att foga nya och andra skäl till rättsakten för att ”rädda” den, hindrar detta inte att unionsdomstolen, för att prövningen av lagenligheten ska bli fullständig, måste kunna svara fullständigt på alla de argument som har anförts av klagandena. För att göra detta kan unionsdomstolen behöva bedöma argument eller bevisning som lagts fram under det administrativa förfarandet på ett mer detaljerat sätt än i den angripna rättsakten. [43] På villkor att motiveringen till rättsakten i sig är tillräcklig och inte behäftad med fel,

38 — Ibidem, punkt 82 och där angiven rättspraxis.

39 — Dom av den 27 januari 2000 i mål C-164/98 P, DIR International Film m.fl. mot kommissionen (REG 2000, s. I-447), punkterna 38 och 49, av den 1 juni 2006 i de förenade målen C-442/03 P och C-471/03 P, P&O European Ferries (Vizcaya) och Diputación Foral de Vizcaya mot kommissionen (REG 2006, s. I-4845), punkterna 60 och 67, och av den 22 december 2008 i mål C-487/06 P, British Aggregates mot kommissionen (REG 2008, s. I-10515), punkt 141. Detta visar på den kassatoriska karaktären hos en talan om ogiltigförklaring, vilken baseras på principen om den institutionella jämvikt som präglar Europeiska unionens struktur och arbetssätt. För att upprätthålla den institutionella jämvikten krävs det att varje institution vid utövandet av sina befogenheter respekterar de övrigas befogenheter. Se generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande av den 6 september 2012 inför domen av den 24 januari 2013 i mål C-73/11 P, Frucona Košice mot kommissionen, punkt 92.

40 — Se generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande i det ovannämnda målet Frucona Košice mot kommissionen, punkt 93 och där angiven rättspraxis.

41 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 2 april 2009 i mål C-431/07 P, Bouygues och Bouygues Télécom mot kommissionen (REG 2009, s. I-2665), punkt 68, och domen i det ovannämnda målet Alliance One International och Standard Commercial Tobacco mot kommissionen och kommissionen mot Alliance One International m.fl., punkterna 121 och 122, samt besluten i de ovannämnda målen Total Elf Aquitaine mot kommissionen av den 7 februari 2012, punkt 65, respektive av den 13 september 2012, punkterna 59 och 60.

42 — Domen i det ovannämnda målet DIR International Film m.fl. mot kommissionen, punkt 42, och det ovannämnda målet British Aggregates mot kommissionen, punkt 142, samt mitt förslag till avgörande av den 17 juli 2008 i det sistnämnda målet, punkt 107.

43 — Se mitt förslag till avgörande av den 17 februari 2011 i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 54. Se, för ett liknande resonemang, generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande i det ovannämnda målet Frucona Košice mot kommissionen, punkt 94.

finns det inget som hindrar att tribunalen, som svar på de argument som parterna i tvisten har anfört, tillhandahåller en motivering som innehåller en bedömning eller ett resonemang avseende de argument eller den bevisning som har lagts fram vid kommissionen och som är mer detaljerad än motiveringen i den angripna rättsakten.

2. Första delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

54. Bolagen i Alstomkoncernen har genom den andra grundens första del, vilken avser punkterna 101–110 i den överklagade domen, gjort gällande att tribunalen ersatte kommissionens resonemang med sitt eget och tillfogade väsentliga skäl, vilka i efterhand fungerade som grund för beslutet, när det gäller granskningen av de uppgifter som syftade till att bryta presumtionen att Alstom hade utövat ett avgörande inflytande på sina dotterbolag under perioden den 7 december 1992 –8 januari 2004. Bolagen i Alstomkoncernen anser framför allt att punkterna 102–110 i den överklagade domen innehåller en bedömning av vissa av de argument som Alstom utvecklade i punkterna 90–150 i sitt svar på meddelandet om invändningar. Tribunalen tog ställning till dessa uppgifter och bedömde dem, trots att sådana bedömningar inte fanns med i det omtvistade beslutet, och de fogades således till beslutstexten.

55. Inom ramen för min bedömning av den första delen av den första grunden [44] som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen ovan har jag påpekat att tribunalen inte begick något fel genom att anse att kommissionen i det omtvistade beslutet hade tillhandahållit en tillräcklig motivering till att den höll Alstom ansvarigt för den överträdelse som begicks under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004.

56. Mot denna bakgrund kan det inte anses att det omtvistade beslutet genom den överklagade domen tillfogades helt andra skäl än de som kommissionen hade grundat sig på när den kom fram till att Alstom skulle hållas ansvarigt. Domskälen i den överklagade domen ligger i linje med skälen i det omtvistade beslutet. Det är visserligen riktigt att tribunalen, som svar på de argument som Alstom hade anfört vid den, i punkterna 102–109 i den överklagade domen gjorde en mycket ingående bedömning av en rad handlingar som Alstom hade lämnat in under det administrativa förfarandet och att det omtvistade beslutet inte innehåller en så detaljerad bedömning. Detta innebär emellertid inte att tribunalen rättsstridigt ersatte motiveringen med sin egen motivering.

57. I överensstämmelse med vad jag anfört ovan i punkt 53 anser jag att eftersom motiveringen i det omtvistade beslutet till att Alstom hölls ansvarigt för överträdelsen under den aktuella perioden i sig är tillräcklig och inte behäftad med något fel, finns det inget som hindrar att tribunalen i syfte att svara på de argument som Alstom hade anfört vid den gjorde en detaljerad bedömning av de argument och den bevisning som hade lagts fram för kommissionen som är mer utvecklad än bedömningen i den angripna rättsakten. Detta tillvägagångssätt visar tvärtom att tribunalen var mycket noggrann i sin bedömning av de argument som Alstom hade lagt fram vid den.

58. Mot bakgrund av ovanstående överväganden kan överklagandet inte vinna bifall såvitt avser den första delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen.

44 — Se ovan punkt 24 och följande punkter.

3. Den första grunden som har åberopats av Areva och den andra delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

a) Parternas argument

59. Areva har som första grund, vilken avser punkterna 144–152 i den överklagade domen, gjort gällande att tribunalen åsidosatte motiveringsskyldigheten och rätten till försvar. Areva har hävdat att tribunalen i punkt 150 i den överklagade domen ersatte kommissionens resonemang med sitt eget resonemang, och i efterhand fogade två nya omständigheter till det omtvistade beslutet i syfte att underkänna påståendena att Areva och Areva T&D Holding SA under perioden den 9 januari 2004–11 maj 2004 inte hade tillräcklig erfarenhet av sektorn för överföring och distribution av el för att faktiskt kunna utöva ett avgörande inflytande på dotterbolagens beteende. Areva har invänt mot dels konstaterandet att Areva kan ha fått kunskaper om sektorn för överföring och distribution av el mellan det att avtalet om överlåtelse av Alstoms dotterbolag inom denna sektor ingicks i september 2003 och den faktiska överlåtelsen av dessa dotterbolag den 8 januari 2004, dels konstaterandet att det inte var uteslutet att den externa rekryteringen utanför koncernen av en ny person till dessa dotterbolags ledning hade gjort det möjligt för Areva att förse sig med sakkunskap om sektorn för överföring och distribution av el.

60. För det första hade dessa båda omständigheter inte anförts av kommissionen, vilket således innebär att tribunalen gjorde ett tillägg till eller ersatte de skäl som det omtvistade beslutet grundar sig på. För det andra framgår det inte av tribunalens resonemang varför den inte godtog Arevas argument, och den överklagade domen är således behäftad med en otillräcklig motivering. För det tredje åsidosatte tribunalen även Arevas rätt till försvar. Dels grundade tribunalen sig på omständigheter som i realiteten endast var antaganden, vilket innebar att presumtionen om kapitalistiska band blev omöjlig att motbevisa, och att Areva, i syfte att visa att det inte hade utövat ett faktiskt avgörande inflytande över sina tidigare dotterbolag, ålades ett krav att bevisa något som inte kan bevisas (*probatio diabolica*) genom att lägga fram negativ bevisning för att Areva inte hade påverkat deras beteende. Dels gav tribunalen inte Areva någon möjlighet att yttra sig om de ovannämnda nya omständigheter som fogades till det omtvistade beslutet.

61. Areva har i sin replik gjort gällande att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att inte kritisera kommissionen för att ha åsidosatt sin motiveringsskyldighet inom ramen för bedömningen av huruvida Areva faktiskt utövade ett avgörande inflytande över sina tidigare dotterbolag. Areva har särskilt hävdat att kommissionen i tystnad förbigick vissa av de argument som Areva hade anfört och underlät att närmare ta ställning till vissa andra av Arevas argument.

62. Bolagen i Alstomkoncernen, och framför allt T&D Holding SA, har inom ramen för den andra grundens andra del i huvudsak framställt samma invändning som Areva avseende tribunalens åsidosättande av sin motiveringsskyldighet. När det gäller huruvida T&D Holding SA hade skaffat sig kunskaper om sektorn för överföring och distribution av el begränsade tribunalen sig inte till att pröva uppgifterna i det omtvistade beslutet, utan tillfogade två nya omständigheter, det vill säga de som nämnts av Areva och som anges ovan i punkt 59. Dessa båda omständigheter togs inte upp under det administrativa förfarandet, vilket innebär att tribunalen ändrade och kompletterade motiveringen i det omtvistade beslutet genom att rättsstridigt ersätta motiveringen med sin egen motivering.

63. Kommissionen har bestritt dessa argument. Kommissionen har särskilt gjort gällande att Arevas invändning avseende en otillräcklig motivering inte kan tas upp till prövning, eftersom Areva egentligen inte har invänt mot motiveringen till domen, utan mot tribunalens bedömning av bevisningen, vilket inte kan prövas i ett mål om överklagande.

b) Bedömning

64. Allra först bör det, mot bakgrund av de kriterier som anges ovan i punkterna 47–53, undersökas om tribunalen i den överklagade domen ersatte motiveringen till beslutet på det sätt som såväl Areva som bolagen i Alstomkoncernen har gjort gällande. Deras argument avser framför allt de båda omständigheter som anges ovan i punkt 59, vilka de hävdar att tribunalen, i punkt 150 i den överklagade domen, fogade till motiveringen till det omtvistade beslutet.[45] För att undersöka detta är det nödvändigt att först ingående analysera den överklagade domen.

65. I punkterna 144–152 i den överklagade domen underkände tribunalen Arevas och T&D Holdings grund avseende att kommissionen hade åsidosatt bestämmelserna om ansvar för överträdelser, eftersom den hade hållit dem ansvariga för överträdelsen under perioden den 9 januari–11 maj 2004, i egenskap av de enda moderbolagen till Areva T&D SA och Areva T&D AG. Areva och T&D Holding hävdade att de omständigheter som de hade anfört under det administrativa förfarandet var tillräckligt övertygande för att bryta den presumtion om ansvar som följer av att moderbolagen innehar hela kapitalet i sina dotterbolag.

66. Innan tribunalen i den överklagade domen underkände denna grund analyserade den först det omtvistade beslutet och erinrade om relevanta principer i rättspraxis (punkterna 144 och 145). Tribunalen beaktade att det ankom på Areva och T&D Holding att bryta den ovannämnda presumtionen om ansvar (punkt 146) och att det således fanns anledning att undersöka huruvida de faktiska omständigheter som hade framförts under det administrativa förfarandet, vilka på nytt hade åberopats vid tribunalen, var tillräckligt övertygande för att bryta presumtionen om ansvar (punkt 147). Tribunalen erinrade om de argument som hade anförts av Areva och T&D Holding under det administrativa förfarandet och framför allt argumenten avseende avsaknaden av erfarenhet inom sektorn för överföring och distribution av el (punkt 148), och drog avslutningsvis, i punkt 149, slutsatsen att dessa omständigheter, av de skäl som angavs i punkt 150, inte var för sig eller sammantagna var ägnade att visa att dotterbolagen faktiskt bestämde sitt handlande på marknaden självständigt i förhållande till Areva och T&D Holding och att kommissionen genom det omtvistade beslutet följaktligen inte hade gjort sig skyldig till en felaktig bedömning genom att underkänna dessa omständigheter, eftersom den ansåg att de inte var övertygande.

67. För att komma fram till denna slutsats grundade sig tribunalen, i punkt 150 i den överklagade domen, dels på konstaterandet att Areva och T&D Holding inte hade anfört något stöd för sina påståenden att de inte hade tillräcklig erfarenhet för att faktiskt kunna utöva ett avgörande inflytande på sina dotterbolag, dels på övervägandet att det inte var möjligt att av dessa påståenden dra slutsatsen att de båda moderbolagen nödvändigtvis hade avstått från att faktiskt utöva ett avgörande inflytande. Parterna har inte anfört några argument som ifrågasätter denna bedömning.

68. Det var mot denna bakgrund och framför allt i syfte att stärka sin argumentering som tribunalen lade fram det första av de argument som Areva och T&D Holding har invänt mot och försäkrade att det inte var uteslutet att dessa bolag kunde ha fått kunskaper, eller åtminstone kunde ha utvecklat sina kunskaper om sektorn för överföring och distribution av el under förhandlingarna om överlåtandet av Alstoms verksamhet inom denna sektor. Detta kompletterande övervägande, som tribunalen gjorde på grundval av information i handlingarna i målet,[46] och uteslutande i syfte att svara

45 — Motiveringen till att kommissionen underkände de argument som Areva (och Areva T&D Holding) hade anfört för att vederlägga presumtionen om ett avgörande inflytande över dotterbolagen återfinns i skäl 370 i det omtvistade beslutet där det hänvisas till skäl 364 för en sammanfattning av argumenten.

46 — Tribunalen hänvisar i punkt 150 i den överklagade domen till skrivelserna från bolagen i Arevakoncernen i ansökan i mål T-117/07, deras svar på meddelandet om invändningar, som var bifogat nämnda ansökan, och handlingar som de hade ingett som svar på kommissionens begäran om upplysningar av den 20 september 2006.

på det argument som Areva och T&D Holding hade anfört, tycks mig för övrigt vara fullständigt rimligt. Det är uppenbart att en koncern som Areva inte genomför en så omfattande och viktig transaktion utan att skaffa sig synnerligen exakta kunskaper om sektorn i fråga i syfte att bedöma riskerna med transaktionen.

69. Tribunalen lade därefter fram det andra av de argument som Areva och T&D Holding har invänt mot, vilket tidigare hade behandlats i skäl 370 i det omtvistade beslutet och vilket avsåg utnämnandet av en ny styrelseledamot i Areva T&D SA respektive Areva T&D AG, vilken även utnämndes till verkställande direktör för Areva T&D Holding och till ordförande för avdelningen för överföring och distribution av el och styrelseledamot i Arevakoncernen. Mot bakgrund av detta utnämnande, vilket såsom det framgår av skäl 370 i det omtvistade beslutet skedde tio dagar efter överlåtelsen till Areva, ansåg tribunalen i linje med nämnda skäl i det omtvistade beslutet, i punkt 150 i den överklagade domen, att ”[d]en externa rekryteringen av den nya personen inom ledningen visar knappast att [dotterbolagen] var självständiga inom Arevakoncernen, utan visar tvärtom att Areva och Areva T&D Holding, i början av den aktuella perioden, hade försett sig med en organisation som gjorde det möjligt för dem att utöva en faktisk kontroll av sina helägda dotterbolag som var aktiva inom [sektorn för överföring och distribution av el] och att påverka deras beteende på marknaden på ett avgörande sätt”. Den mening som Areva och T&D Holding har invänt mot, i vilken det anges att det inte var uteslutet att ”den externa rekryteringen hade gjort det möjligt för Areva och Areva T&D Holding att förse sig med den sakkunskap som de inte hade med avseende på den aktuella sektorn”, utgör endast en inskjuten sats som syftade till att förstärka underkännandet av argumentet att bolagen saknade erfarenhet inom sektorn för överföring och distribution av el. Denna mening kan således inte betraktas som en väsentlig omständighet som motiveringen i den överklagade domen grundar sig på.

70. Av ovanstående utförliga analys av den överklagade domen framgår att tribunalen endast, tvärtemot vad Areva och bolagen i Alstomkoncernen har hävdat, när den i punkterna 144–152 i den överklagade domen prövade de uppgifter om dotterbolagens påstådda självständighet som anförts vid den, tillhandahöll ett detaljerat svar på de argument som lagts fram vid den och att den således prövade lagenligheten av det omtvistade beslutet utan att ersätta kommissionens motivering i beslutet med sin egen motivering.[47] Invändningen att tribunalen rättsstridigt ersatte kommissionens motivering bör således underkännas.

71. Areva har även gjort gällande att motiveringsskyldigheten har åsidosatts, eftersom tribunalens resonemang avseende de båda nya omständigheter som Areva anser har fogats till det omtvistade beslutet inte gjorde det möjligt för Areva att förstå hur dessa omständigheter kunde motivera konstaterandet att Areva faktiskt hade utövat ett avgörande inflytande.

72. Utan att det är nödvändigt att gå in på kommissionens ifrågasättande av huruvida vissa av de argument som har anförts av Areva kan tas upp till prövning, är det enligt min mening tillräckligt att påpeka att det av min analys ovan i punkterna 65–69 av punkterna 144–152 i den överklagade domen framgår att de båda omständigheter som Areva har invänt mot inte utgör nya omständigheter som tribunalen fogade till motiveringen till det omtvistade beslutet, utan helt enkelt utgör en komplettering till det resonemang som fördes som svar på det argument som Areva hade lagt fram för såväl kommissionen som tribunalen, det vill säga att Areva inte hade möjlighet att faktiskt utöva ett avgörande inflytande över sina dotterbolag på grund av att Areva saknade erfarenhet inom sektorn för överföring och distribution av el. Dessa omständigheter utgjorde således inte en grund för konstaterandet om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande, såsom Areva har påstått.

47 — Se besluten i de ovannämnda målen Total och Elf Aquitaine mot kommissionen av den 7 februari 2012, punkt 65, respektive den 13 september 2012, punkterna 59 och 60.

73. Areva har även gjort gällande att dess rätt till försvar har åsidosatts. När det för det första gäller invändningen att Areva inte hade möjlighet att ta ställning till de båda påstått nya omständigheterna i fråga, bör det påpekas att eftersom dessa endast utgjorde en komplettering till det resonemang som utvecklades i den överklagade domen som svar på de argument som Areva själv hade anfört, kan Areva inte göra gällande att tribunalen var tvungen att ge Areva tillfälle att ta ställning till dem.

74. När det för det andra gäller Arevas invändning att tribunalen åsidosatte dess rätt till försvar genom att ålägga bolaget ett krav att bevisa något som inte kan bevisas (*probatio diabolica*), har jag redan tidigare haft tillfälle att påpeka att det mot bakgrund av presumtionens art, som genom en logiskt-deduktiv operation ger möjlighet att från en känd faktisk omständighet bevisa en okänd faktisk omständighet, är logiskt att det rättssubjekt mot vilket den verkar i princip ska lägga fram en negativ bevisning för den faktiska omständighet som fastställts rent presumtivt. Endast den omständigheten att det krävs en sådan bevisning gör inte att man, såsom klaganden har gjort, kan dra slutsatsen att presumtionen inte kan motbevisas. Detta gäller särskilt där, såsom i förevarande fall, denna bevisning ska sökas hos det rättssubjekt mot vilket presumtionen verkar.[48] Av detta följer att Areva inte kan göra gällande att dess rätt till försvar åsidosattes genom att tribunalen krävde att Areva skulle bevisa att bolaget inte hade utövat ett avgörande inflytande över sina dotterbolag.

75. När det, för det tredje, gäller den invändning som Areva har anfört i sin replik och som nämns ovan i punkt 61, bör det erinras om att det av artiklarna 42.2 och 118 i rättegångsreglerna[49] framgår att nya grunder inte får åberopas under rättegången, såvida de inte föranleds av rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först under förfarandet. Det måste emellertid konstateras att Areva åberopade denna grund först i repliken,[50] och att den inte har föranletts av omständigheter som framkommit efter det att överklagandet anhängiggjordes.[51] En ny grund som åberopats för första gången under ett pågående förfarande åberopas enligt min mening uppenbart för sent och ska således avvisas.[52]

76. Mot bakgrund av det ovan anförda anser jag att Arevas första grund och den andra delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen bör underkännas.

48 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 64. Domstolen bekräftade detta synsätt i punkt 70 i sin dom i samma mål. Se även tribunalens dom av den 9 september 2011 i mål T-25/06, Alliance One International mot kommissionen (REU 2011, s. II-5741), punkt 200.

49 — Eftersom överklagandena ingavs före den 1 november 2012, som är det datum då domstolens nya rättegångsregler trädde i kraft, ska bedömningen av huruvida de kan prövas i sak göras med beaktande av domstolens rättegångsregler av den 19 juni 1991, i enlighet med maximen *tempus regit actum*. Se tribunalens beslut av den 7 september 2010 i mål T-532/08, Norilsk Nickel Harjavalta och Umicore mot kommissionen (REU 2010, s. II-3959), punkt 70 och där angiven rättspraxis, samt generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande i det ovannämnda målet Ziegler mot kommissionen, punkt 90. I domstolens nya rättegångsregler motsvaras nämnda artiklar av artikel 127.1 respektive 190.1.

50 — Denna grund nämndes inte i den ansökan genom vilken överklagandet ingavs. Det bör även påpekas att Areva vid tribunalen visserligen åberopade en grund som avsåg att kommissionen hade åsidosatt sin motiveringsskyldighet, men att de invändningar som Areva framställde i första instans inte på något sätt rörde frågan om huruvida Areva faktiskt hade utövat ett avgörande inflytande över sina tidigare dotterbolag.

51 — Se dom av den 17 juni 2010 i mål C-413/08 P, Lafarge mot kommissionen (REU 2010, s. I-5361), punkt 43 och där angiven rättspraxis. Domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen samt tribunalens dom av den 16 juni 2011 i mål T-185/06, Air Liquide mot kommissionen (REU 2011, s. II-2809), och av den 16 juni 2011 i mål T-196/06, Edison mot kommissionen (REU 2011, s. II-3149), vilka Areva har hänvisat till, kan enligt min mening inte betraktas som rättsliga eller faktiska omständigheter som framkommit först under förfarandet och som motiverar att en ny grund åberopas under förfarandet. Dels avser dessa domar rättsfrågor, framför allt kommissionens motiveringsskyldighet, som varit föremål för avgöranden från unionsdomstolarna redan långt innan överklagandet ingavs. Dels måste det konstateras att bolagen i Alstomkoncernen kunde ha åberopat en liknande grund (se bedömningen av den första grunden ovan i punkterna 14–43) innan alla dessa domar avkunnades.

52 — Se beslut av den 6 oktober 2011 i de förenade målen C-448/10 P till C-450/10 P, ThyssenKrupp Acciai Speciali Terni m.fl. mot kommissionen, punkt 68 och där angiven rättspraxis.

4. Den fjärde delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen

77. Bolagen i Alstomkoncernen har genom den andra grundens fjärde del gjort gällande att den överklagade domen inte är motiverad i den del som det av punkt 206 inte framgår dels varför kommissionen, utan att lämna någon motivering i det omtvistade beslutet, kunde ålägga böter för rättssubjekt som inte längre utgjorde en ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av det omtvistade beslutet, dels varför den rättspraxis som de hade hänvisat till inte var relevant.

78. Jag har ovan i punkterna 40–42, inom ramen för bedömningen av den andra delen av den första grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen, redan angett skälen till varför jag anser att kommissionen i förevarande fall inte kan kritiseras för att inte ha tillhandahållit en särskild motivering till att moderbolaget ålades att solidariskt betala böter med sitt dotterbolag, vilket hade deltagit direkt i kartellen, trots att de inte längre utgjorde en ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av det omtvistade beslutet.

79. I punkt 206 i den överklagade domen förklarade tribunalen att kommissionen kan ålägga bolag att solidariskt betala böter trots att bolagen den dag då beslutet antas inte längre tillhör samma koncern, i den mån det solidariska ansvaret för betalningen av böterna endast omfattar den period av överträdelsen under vilken de utgjorde en ekonomisk enhet och följaktligen ett företag i den mening som avses i konkurrensrätten. Tribunalen konstaterade även att det – oavsett den rättspraxis som parterna hade hänvisat till – av rättspraxis inte framgår att företag kan åläggas att solidariskt betala böter endast om de utgör en ekonomisk enhet den dag då beslutet om åläggande av böterna antas.

80. Under dessa omständigheter kan tribunalen inte kritiseras för att ha åsidosatt sin motiveringsskyldighet, varför även den andra grundens fjärde del bör underkännas.

81. Av samtliga ovan anförda överväganden följer att den första grunden som har åberopats av Areva bör underkännas, liksom den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen, dock med undantag för den tredje delen av den grunden, vilken bedöms nedan.

C – *Den tredje grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av artikel 101 FEUF, framför allt reglerna om ansvar för överträdelsen samt principen om rätten till en rättvis rättegång och principen om oskuldspresumtion*

82. Bolagen i Alstomkoncernen har genom sin tredje grund, vilken består av två delar, gjort gällande att artikel 101 FEUF har åsidosatts, särskilt reglerna om moderbolags ansvar för dotterbolags beteende, liksom principen om rätten till en rättvis rättegång och principen om oskuldspresumtion, vilka följer av artiklarna 47 och 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och garanteras i artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

1. Den första delgrunden: Krav att Alstom ska bevisa något som inte kan bevisas (*probatio diabolica*)

83. Genom den tredje grundens första del, vilken avser punkterna 84–110 i den överklagade domen, har bolagen i Alstomkoncernen, samtidigt som de ifrågasätter domstolens praxis avseende moderbolags ansvar för överträdelser som begås av dotterbolag och framför allt presumtionen om kapitalistiska band, invänt mot att tribunalen tillämpade denna presumtion så att den blev omöjlig att motbevisa och att moderbolaget för att bryta presumtionen ålades ett krav att bevisa något som inte kan bevisas (*probatio diabolica*). Att, såsom tribunalen gjorde i punkt 110 i den överklagade domen, sluta sig till att ett avgörande inflytande faktiskt hade utövats enbart på grundval av att det finns organisatoriska, ekonomiska och rättsliga band mellan moderbolaget och ett av dess dotterbolag, och inte på grundval av precisa faktiska omständigheter som avser ett visst faktiskt beteende på

marknaden i fråga, ligger utanför vad som är rimligt, eftersom presumtionen om kapitalistiska band därvid blir omöjlig att motbevisa och moderbolaget således åläggs ett krav att bevisa något som inte går att bevisa. Enligt domstolens praxis kan kommissionen inte endast hänvisa till band som är en inneboende del av en koncerns existens, utan bör konstatera att moderbolaget faktiskt har ingripit på den berörda marknaden. Det måste visas att moderbolaget haft ett avgörande inflytande på marknaden och beteendet i fråga. För att göra detta måste det visas att de strukturella banden konkret har använts för att påverka dotterbolagets beteende på marknaden. Rätten till en rättvis rättegång och oskuldspresumtionen åsidosätts allvarligt genom en sådan tillämpning av presumtionen om kapitalistiska band.

84. Denna del av den tredje grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen bygger enligt min mening på en felaktig läsning av den överklagade domen.

85. Av punkt 103 i den överklagade domen framgår att tribunalen konstaterade att de handlingar som hade ingetts av Alstom under det administrativa förfarandet visade att ”Alstomkoncernens ledning, som stod under Alstoms ansvar, deltog i bestämmandet av det sätt på vilket Alstomkoncernens sektor för överföring och distribution av el] och dess olika verksamhetsgrenar skulle handla på marknaden och att den ständigt övervakade deras handlande”.

86. Bolagen i Alstomkoncernen kan således inte göra gällande att tribunalen ”nöjde sig med” att endast beakta de organisatoriska, ekonomiska och rättsliga banden och inte beaktade huruvida moderbolaget verkligen hade ingripit på den berörda marknaden, när den drog slutsatsen att moderbolaget hade haft ett avgörande inflytande på dotterbolagen i fråga.

87. Det bör även påpekas att enligt fast rättspraxis spelar de organisatoriska, ekonomiska och rättsliga banden mellan moderbolaget och dess dotterbolag en central roll vid fastställandet av huruvida dotterbolaget är självständigt i förhållande till moderbolaget och vid avgörandet av huruvida den bevisning som moderbolaget har lagt fram är tillräcklig för att bryta presumtionen om kapitalistiska band. [53]

88. Medan det står klart att utövandet av det avgörande inflytandet måste avse dotterbolagets beteende på den marknad som berörs av överträdelsen, framgår det däremot inte av rättspraxis att kommissionen, såsom bolagen i Alstomkoncernen har hävdat, måste visa att de strukturella banden konkret har använts för att påverka beteendet, för att dotterbolagets beteende ska kunna tillskrivas moderbolaget på grundval av presumtionen om kapitalistiska band. Att ålägga kommissionen en sådan förpliktelse skulle innebära att presumtionen förlorade sin ändamålsenliga verkan. Det är snarare moderbolaget som ska visa att dotterbolaget, trots de organisatoriska, ekonomiska och rättsliga banden mellan dem, självständigt har bestämt sitt beteende på marknaden.

89. När det gäller argumenteringen från bolagen i Alstomkoncernen att presumtionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande strider mot principen om rätten till en rättvis rättegång och oskuldspresumtionen, räcker det att erinra om att denna presumtion enligt fast rättspraxis syftar just till att upprätthålla jämvikten mellan betydelsen av dels syftet att tygla beteenden som står i strid med konkurrensreglerna, särskilt artikel 101 FEUF, och förhindra att de upprepas, dels kraven enligt vissa

53 — Se dom av den 10 september 2009 i mål C-97/08 P, Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen (REG 2009, s. I-8237), punkterna 65 och 74, domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkterna 58 och 153 (i sistnämnda punkt, vilken det hänvisas till ovan i fotnot 19, slog domstolen uttryckligen fast att det för att bryta presumtionen krävs att ”berörda personer … frambringa[r] bevis avseende de ekonomiska, organisatoriska och juridiska banden mellan berörda företag”), av den 20 januari 2011 i mål C-90/09 P, General Química m.fl. mot kommissionen (REU 2011, s. I-1), punkt 37, av den 29 mars 2011 i de förenade målen C-201/09 P och C-216/09 P, ArcelorMittal Luxembourg mot kommissionen och kommissionen mot ArcelorMittal Luxembourg m.fl. (REU 2011, s. I-2239), punkt 96, samt beslut av den 13 december 2012 i mål C-654/11 P, Transcatab mot kommissionen, punkt 31.

allmänna principer i unionsrätten, såsom bland annat principen om oskuldspresumtion. Det är bland annat av detta skäl som den kan motbevisas. [54] Enbart den omständigheten att en enhet inte i ett visst fall lägger fram bevis som kan bryta presumtionen om ett faktiskt utövande av ett avgörande inflytande innebär inte att presumtionen inte i något fall kan brytas. [55]

90. Av samtliga ovanstående överväganden följer enligt min mening att den första delen av den tredje grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen bör underkännas.

2. Den andra delgrunden: Felaktig rättstillämpning vid fastställandet av att Areva T&D Holding faktiskt utövade ett avgörande inflytande på Areva T&D SA och Areva T&D AG under perioden den 9 januari–11 maj 2004

91. Genom den tredje grundens andra del har T&D Holding gjort gällande att tribunalen ”på grundval av samma principer som de som utvecklats inom ramen för den första delgrunden” gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att i punkterna 144–152 i den överklagade domen bekräfta konstaterandet i det omtvistade beslutet av att Areva T&D Holding faktiskt utövade ett avgörande inflytande på Areva T&D SA och Areva T&D AG under perioden den 9 januari–11 maj 2004. T&D Holding har hävdat att tribunalen, för att motivera kommissionens slutsats, grundade sig på de båda i punkt 59 ovan nämnda omständigheter som Areva har nämnt inom ramen för sin första grund. T&D Holding har särskilt hävdat att den slutsats som tribunalen drog av att Areva hade utnämnt en ny direktör för Areva T&D Holding som även var styrelseledamot i Areva T&D SA och Areva T&D AG, det vill säga att det inte är uteslutet att den externa rekryteringen av denna nya person inom ledning gjorde det möjligt för Areva att förse sig med sakkunskap inom den aktuella sektorn, utgjorde ett hypotetiskt scenario som saknar rättslig grund. Genom denna slutsats bortsåg tribunalen från de faktiska omständigheter som lagts fram för den, eftersom det är klarlagt att denna nya person inom ledningen inte hade någon tidigare koppling till Arevakoncernen och framför allt inte hade någon kännedom om den berörda sektorn. Tribunalen ansåg således att Areva T&D Holding måste lägga fram bevis för att bolaget inte hade påverkat sina dotterbolags beteende, vilket liknar ett krav att bevisa något som inte kan bevisas (*probatio diabolica*) och gör att presumtionen om kapitalistiska band blir omöjlig att motbevisa.

92. Genom denna delgrund har bolagen i Alstomkoncernen endast upprepat vissa av de argument som Areva har anfört inom ramen för sin första grund, vilken jag har bedömt – och underkänt – ovan i punkterna 59–76.

93. När det gäller resonemanget kring kravet att bevisa något som inte kan bevisas (*probatio diabolica*) hänvisar jag till mina överväganden ovan i punkt 74.

94. När det gäller den omständigheten att tribunalen i punkt 150 i den överklagade domen hänvisade till att rekryteringen av en ny person i ledningen kan ha gjort det möjligt för Arevakoncernen att förse sig med den sakkunskap som är nödvändig inom sektorn för överföring och distribution av el, har jag ovan i punkt 69 påpekat att detta var ett kompletterande övervägande som endast syftade till att förstärka slutsatsen att Areva T&D Holding inte kunde utöva ett faktiskt och avgörande inflytande på dotterbolagen från och med den 9 januari 2004 om det inte hade kunskaper om sektorn, vilket var en slutsats som grundade sig på andra omständigheter.

54 — Se domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 59, och dom av den 8 maj 2013 i mål C-508/11 P, ENI mot kommissionen, punkt 50.

55 — Se domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 66, och beslutet i det ovannämnda målet Transcatab mot kommissionen, punkt 32.

95. Av detta följer att tribunalen inte gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att i punkterna 144–152 i den överklagade domen bekräfta det omtvistade beslutet, i den del det konstaterades att Areva T&D Holding faktiskt hade utövat ett avgörande inflytande på Areva T&D SA och Areva T&D AG under perioden den 9 januari–11 maj 2004. Den andra delen av den tredje grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen och således grunden i sin helhet bör följaktligen underkännas.

D – *Den fjärde grunden och den tredje delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen samt den andra och den tredje grunden som har åberopats av Areva: Felaktig rättstillämpning och åsidosättande av unionsrätten samt åsidosättande av motiveringsskyldigheten i samband med tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalningen av böter*

96. Den fjärde grunden och den tredje delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen, samt den andra och den tredje grunden som har åberopats av Areva, avseende felaktig rättstillämpning på flera punkter, åsidosättande av unionsrätten och åsidosättande av tribunalens motiveringsskyldighet, har alla det gemensamt att de, om än ur olika perspektiv, avser tillämpningen och tolkningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalningen av böter för överträdelser. Kommissionen har med avseende på dessa grunder framställt invändningar om rättegångshinder och begäranden om att domskälen ska ersättas, vilka till stor del sammanfaller med varandra. Jag anser att det därför är lämpligt att dessa invändningar och grunder bedöms tillsammans.

97. De invändningar som parterna har framställt mot den överklagade domen kan delas in i två grupper. Genom den första gruppen av invändningar har klagandena hävdat att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning och åsidosättande av unionsrätten på flera punkter genom att skapa ett ”faktiskt” solidariskt ansvar mellan de båda på varandra följande moderbolagen Areva och Alstom. De har särskilt hävdat att skapandet av detta faktiska solidariska ansvar innebär ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella. Genom den andra gruppen av invändningar har klagandena begärt att tribunalen ska kritiseras för att den gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning på flera punkter vid tolkningen och tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilket medförde att ovannämnda principer, artikel 7 EG [56] och motiveringsskyldigheten åsidosattes.

1. Den överklagade domen

98. Tribunalen underkände i punkterna 209–218 i den överklagade domen de grunder och invändningar som avsåg åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen, i punkterna 219–222 de grunder och invändningar som avsåg åsidosättande av principen att straff ska vara individuella och i punkterna 232–237 de grunder och invändningar som avsåg rättsstridig delegering av befogenheterna i strid med artikel 7 EG. Tribunalen drog således slutsatsen att kommissionen inte hade åsidosatt bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalningen av böter. Därefter bekräftade tribunalen, i punkterna 318–323 i den överklagade domen, i samband med att den ändrade bötesbeloppet i enlighet med sin obegränsade behörighet, den utformning av det solidariska ansvaret som hade fastställts av kommissionen. [57]

99. I punkterna 213–216 i den överklagade domen underkände tribunalen särskilt grunden avseende åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen. Denna grund tolkades som en invändning om rättsstridighet riktad mot bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalningen av böter, vilken grundade sig på att dessa bestämmelser ger upphov till osäkerhet i fråga om betalningen av böterna, fastställandet av den betalningsskyldige gäldenären och de solidariskt förpliktade medgäldenärernas rättsliga ställning.

56 — Senare artikel 13 FEU.

57 — Se även punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen.

Tribunalen konstaterade att det beslut genom vilket kommissionen ålägger flera företag att solidariskt betala böter nödvändigtvis har alla de rättsverkningar som anknyter till det rättsliga systemet för betalning av böter som följer av konkurrensreglerna, och detta såväl i förhållandena mellan borgenären och de solidariskt förpliktade medgäldenärerna som i de inbördes förhållandena mellan de solidariskt förpliktade medgäldenärerna.

100. Tribunalen konstaterade vidare att om inget annat anges i det beslut genom vilket kommissionen ålägger flera företag att solidariskt betala ett bötesbelopp på grund av ett företags överträdelse, ska det anses att kommissionen lastar företagen i lika mån för överträdelsen. Av detta följer, enligt tribunalen, att de företag som åläggs att solidariskt betala ett bötesbelopp och som, såvida inget annat anges i beslutet om åläggande av böterna, lastas i lika mån för överträdelsen i princip ska bidra med lika delar till betalningen av de böter som ålagts på grund av överträdelsen (nedan kallat regeln om ansvar uppdelat i lika delar). Det företag som till kommissionen betalar hela bötesbeloppet kan följaktligen, enligt tribunalen, med stöd av samma beslut från kommissionen, rikta återkrav mot var och en av dess solidariskt förpliktade medgäldenärer i förhållande till dennes andel. På grundval av regeln om ansvar uppdelat i lika delar slog tribunalen fast att även om det beslut genom vilket flera företag åläggs att solidariskt betala ett bötesbelopp inte på förhand gör det möjligt att fastställa vilket av företagen som faktiskt ska betala bötesbeloppet till kommissionen, hindrar beslutet inte att de, otvetydigt, kan få kännedom om den andel av bötesbeloppet som hänför sig till vart och ett av dem och att ett företag kan rikta återkrav mot dess solidariskt förpliktade medgäldenärer avseende de belopp som det har betalat utöver denna andel.

2. Skapandet av ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom

a) Parternas argument

i) Argument som har anförts av Areva och bolagen i Alstomkoncernen

101. Areva har genom sin andra och delvis sin tredje grund gjort gällande att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar för betalningen av böter, dels genom att inte kritisera kommissionen för att ha skapat ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom, två bolag som aldrig tillsammans har utgjort en gemensam ekonomisk enhet, dels genom att själv, inom ramen för sin obegränsade behörighet, ålägga böter med verkan att ett sådant ansvar skapades. Denna felaktiga rättstillämpning innebar att rättssäkerhetsprincipen och principen att straff ska vara individuella åsidosattes.

102. Genom den fjärde grundens andra del har bolagen i Alstomkoncernen även gjort gällande att tribunalen åsidosatte rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella, eftersom den inte ifrågasatte kommissionens tillämpning av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilken resulterade i att det skapades ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Alstom och Areva, två bolag som aldrig tillsammans har utgjort en ekonomisk enhet. Detta faktiska solidariska ansvar följer dels av den omständigheten att det belopp på 25 500 000 euro (vilket sänktes till 20 400 000 euro av tribunalen), som Areva och dess tidigare dotterbolag ålades solidariskt, utgör en del av det belopp på 53 550 000 euro (vilket sänktes till 48 195 000 euro av tribunalen) som Alstom och Areva T&D SA ålades solidariskt, dels av den omständigheten att summan av de maximala bötesbelopp för vilka de båda på varandra följande moderbolagen hålls ansvariga överstiger det bötesbelopp som ska betalas av dotterbolaget. Under dessa omständigheter och oavsett hur det omtvistade beslutet bör tolkas påverkas skulden för bolagen i den andra koncernen direkt när den ena koncernen betalar bötesbeloppet, trots att koncernerna i fråga aldrig har utgjort samma ekonomiska enhet.

103. I domen i det ovannämnda målet Trioplast[58] slog tribunalen fast att åläggandet av ett solidariskt ansvar, även om det inte är ett ”faktiskt” ansvar, för bolag som aldrig tillhört samma företag strider mot dels principen om att straff ska vara individuella, eftersom sanktioner under sådana förhållanden vidtas mot ett företag för omständigheter som inte är hänförliga till det individuellt, dels rättssäkerhetsprincipen, eftersom moderbolagen inte otvetydigt kan få kännedom om det exakta bötesbelopp som vart och ett av dem ska betala för den period för vilken de hålls solidariskt ansvariga med dotterbolaget för överträdelsen. Den regel om ansvar uppdelat i lika delar som tribunalen har förordat,[59] kan inte, även om det skulle finnas en sådan regel, vilket klagandena har bestritt, förklara tribunalens avgörande i den överklagade domen. Även om bötesbeloppet delas upp i lika delar mellan medgäldenärerna, är det belopp som faktiskt krävs in från något av moderbolagen beroende av det belopp som krävs in från de andra bolagen.

104. Klagandena har slutligen invänt mot kommissionens invändning om rättegångshinder. Areva anser att det inte har fogat några nya omständigheter till de invändningar som anfördes vid tribunalen, utan att det i så fall endast rör sig om nya argument (inte nya grunder) till stöd för den grund avseende åsidosättande av bestämmelserna om solidariskt ansvar som åberopades i första instans. Mellan talan vid tribunalen och överklagandet vid domstolen har i varje fall nya faktiska såväl som rättsliga omständigheter tillkommit,[60] vilka i sig räcker för att motivera att dessa grunder åberopas först under det pågående förfarandet. Bolagen i Alstomkoncernen har hävdat att även om begreppet ”faktiskt solidariskt ansvar” inte användes i första instans, förekom det flera gånger i Alstoms inlagor och diskuterades vid tribunalen. De har hänvisat till den första och den andra grunden som åberopades vid tribunalen, kommissionens inlagor och yttrandena av Alstoms företrädare vid förhandlingen. Argumenteringen avseende ett faktiskt solidariskt ansvar utgör således inte en ny grund, utan är endast en utvidgning av en grund som redan åberopades vid tribunalen.

ii) Kommissionens argument

105. Kommissionen har hävdat att varken den andra grunden som har åberopats av Areva eller den andra delen av den fjärde grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen kan tas upp till prövning, eftersom de är nya grunder som ändrar saken i målet vid tribunalen. Av punkterna 192–195 i den överklagade domen och Arevas och Alstoms inlagor till tribunalen framgår att deras argument avsåg helt andra frågor och inte på något sätt rörde ett faktiskt solidariskt ansvar mellan moderbolagen Alstom och Areva. De argument som Areva utvecklade vid tribunalen avsåg endast solidariskt ansvar *de jure* – inte faktiskt solidariskt ansvar – mellan Areva T&D SA och dess på varandra följande moderbolag, och de argument som bolagen i Alstomkoncernen utvecklade avsåg ett solidariskt ansvar mellan Areva T&D SA och dess tidigare moderbolag Alstom.

106. Kommissionen har hävdat att den omständigheten att Areva T&D SA och de övriga bolagen i Arevakoncernen ålades att solidariskt betala böter samtidigt som detta bolag även hölls solidariskt ansvarigt med Alstom förklaras av den enkla omständigheten att det rörde sig om ett dotterbolag som hade deltagit i en överträdelse under kontroll av två på varandra följande moderbolag. Överlåtelsen av detta dotterbolag ledde till en situation där det var solidariskt ansvarigt med vart och ett av moderbolagen. Detta innebär emellertid inte att Areva och Alstom hålls solidariskt ansvariga. Synsättet att ett moderbolag ska tillskrivas samma utgångsbelopp som det som fastställts för det dotterbolag som deltagit direkt i den konkurrensbegränsande samverkan, utan att detta utgångsbelopp delas upp då flera moderbolag avlöst varandra i tiden, kan inte i sig anses olämpligt.[61]

58 — Se ovan fotnot 32.

59 — Punkt 215 i den överklagade domen.

60 — Areva har som en ny faktisk omständighet särskilt anfört överlåtandet av Areva T&D SA till Alstomkoncernen 2010 (se ovan punkt 6) och som en ny rättslig omständighet tribunalens dom i det ovannämnda målet Trioplast.

61 — Kommissionen har hänvisat till domen i det ovannämnda målet Trioplast, punkt 74.

107. Kommissionen anser att det av detta följer att i förevarande situation, där dotterbolaget Areva T&D SA hålls solidariskt ansvarigt med båda sina på varandra följande moderbolag, kunde vart och ett av dessa båda bolag åläggas hela det utgångsbelopp som hade fastställts för dotterbolaget, vilket därefter multiplicerades beroende på hur länge respektive bolag hade deltagit i överträdelsen och om det förelåg försvårande omständigheter i form av en ledande roll vid överträdelsen. Detta tillvägagångssätt resulterade i tre olika bötesbelopp för bolagen i fråga. Även om det finns flera möjliga metoder att definiera det solidariska ansvaret, valde kommissionen inom ramen för sitt utrymme för skönsmässig bedömning att fastställa ett enda utgångsbelopp för vilket de tre bolagen svarar solidariskt, vilket var den förmånligast tänkbara metoden för moderbolagen i fråga.

108. Kommissionen har vidare, även om den anser att tribunalens konstaterande att rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella inte har åsidosatts ska godtas, begärt att domstolen ska ersätta de skäl i punkterna 213–215 i den överklagade domen som tribunalen angav som grund för detta konstaterande. Kommissionen anser att tvärtemot vad tribunalen slog fast, har kommissionen inte befogenhet att besluta om respektive medverkan till betalningen av böterna i förhållandena mellan de olika medgäldenärerna. Även om den metod för att organisera det solidariska ansvaret som har tillämpats i förevarande fall har resulterat i en överlappning av de bötesbelopp som ska betalas av Areva och Alstom, innebär detta inte att dessa bolag är direkt eller i egentlig mening solidariskt ansvariga med varandra. Det som räknas ur rättslig synvinkel är respektive moderbolags solidariska ansvar med det överlåtna dotterbolaget. Att dotterbolagets solidariska band mångdubblas vid en försäljning av det under perioden för överträdelsen ändrar inte den rättsliga karaktären hos de individuella förhållandena mellan detta dotterbolag och respektive moderbolag. I en sådan situation med ”faktiskt” solidariskt ansvar mellan ett dotterbolags på varandra följande moderbolag gäller samma överväganden som de som enligt rättspraxis ligger till grund för ett konventionellt solidariskt ansvar mellan ett moderbolag och ett dotterbolag.

b) Bedömning

i) Upptagande till sakprövning

109. Det är lämpligt att först bedöma den invändning om rättegångshinder som kommissionen har framställt mot klagandenas invändningar avseende att det har skapats ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom. Kommissionen har i huvudsak hävdat att dessa invändningar framställdes först i samband med överklagandet och att de således utgör nya grunder som ändrar saken i målet vid tribunalen och som således inte kan tas upp till prövning.

110. Det bör för det första erinras om att enligt artikel 58 första stycket i domstolens stadga ska ett överklagande till domstolen vara begränsat till rättsfrågor och kan grundas på bland annat att tribunalen har åsidosatt unionsrätten.

111. I artikel 113.2 i domstolens rättegångsregler[62] föreskrivs att ett överklagande inte får ändra saken i målet vid tribunalen.

62 — Artikel 170 i domstolens nya rättegångsregler (se ovan fotnot 50).

112. Det framgår av fast rättspraxis att domstolen i princip endast är behörig att pröva den lägre instansens rättsliga bedömning av de grunder som behandlats vid den.[63] En part kan således i princip inte för första gången vid domstolen åberopa en ny grund som denne inte åberopat vid tribunalen, eftersom detta skulle innebära att domstolen tilläts kontrollera lagenligheten av tribunalens bedömning mot bakgrund av grunder som tribunalen inte prövat.[64]

113. Ett nytt argument som endast är en utveckling eller utvidgning av den argumentering som anfördes vid tribunalen utgör emellertid inte en ny grund, utan ska betraktas som en vidareutveckling av en grund som redan framförts i förfarandet.[65] Ett sådant argument kan således tas upp till prövning.[66]

114. I förevarande fall bör det först av allt konstateras att varken Areva eller bolagen i Alstomkoncernen vid tribunalen uttryckligen framställde någon invändning som avsåg att rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella hade åsidosatts genom att det skapades ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom, vilket de har gjort gällande inom ramen för sina överklaganden. I sina ansökningar i första instans åberopade de grunder som avsåg åsidosättande av bestämmelserna om solidariskt ansvar, dock uteslutande i samband med skapandet av ett solidariskt ansvar *de jure* mellan moderbolagen (Alstom respektive Areva) och dotterbolaget (Areva T&D SA), och inte i samband med skapandet av ett *faktiskt* solidariskt ansvar mellan de båda på varandra följande moderbolagen. Även om de har ansträngt sig för att visa att dessa invändningar inte utgör nya omständigheter, anser jag att det ändå står klart att så är fallet.

115. Den grundläggande fråga som således behöver avgöras är huruvida dessa nya invändningar ska betraktas som en ny grund som ändrar saken i målet, vilket kommissionen har hävdat, eller om de utgör en utveckling eller utvidgning av grunder som anfördes vid tribunalen, vilket Areva och bolagen i Alstomkoncernen har hävdat.

116. Jag har redan tidigare haft tillfälle att påpeka att skillnaden mellan ett nytt argument (som kan tas upp till prövning) och en ny grund (som inte kan tas upp till prövning) är en besvärlig fråga där rättspraxis inte alltid är konsekvent.[67] Jag har även påpekat att en invändning som vilar på en annan rättslig grund än de grunder som anförts vid tribunalen bör betraktas som en ny grund som inte kan tas upp till sakprövning, medan en invändning som åberopas till stöd för en grund som redan har anförts vid tribunalen kan utgöra ett argument som kan tas upp till sakprövning.[68]

117. När det gäller Alstom bör det påpekas att detta bolag vid tribunalen anförde en grund (den andra grunden), vilken precis som i överklagandet avsåg att bestämmelserna om solidariskt ansvar hade åsidosatts, vilket medförde ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella. Det är riktigt att Alstom vid tribunalen genom denna grund inte uttryckligen gjorde gällande att ett faktiskt solidariskt ansvar hade skapats mellan de båda på varandra följande

63 — Se, bland annat, dom av den 11 december 2008 i mål C-295/07 P, kommissionen mot Département du Loiret (REG 2008, s. I-9363), punkt 95 och där angiven rättspraxis, domen i det ovannämnda målet Elf Aquitaine, punkt 35 och där angiven rättspraxis, och domen i det ovannämnda målet Schindler Holding m.fl. mot kommissionen, punkt 55 och där angiven rättspraxis.

64 — Se mitt förslag till avgörande av den 30 april 2009 inför domen av den 3 september 2009 i mål C-534/07 P, Prym och Prym Consumer mot kommissionen (REG 2009, s. I-7415), punkt 20 och där angiven rättspraxis.

65 — Se generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande av den 23 april 2009 inför domen i det ovannämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 28 samt punkt 39 i domen i samma mål. Se även dom av den 4 oktober 2007 i mål C-311/05 P, Naipes Heraclio Fournier mot harmoniseringsbyrån, punkt 59, och av den 12 november 2009 i mål C-564/08 P, SGL Carbon mot kommissionen, punkt 24.

66 — Se domarna i de ovannämnda målen Akzo Nobel mot kommissionen, punkt 39, och SGL Carbon mot kommissionen, punkt 24. Se även dom av den 24 september 2002 i de förenade målen C-74/00 P och C-75/00 P, Falck och Acciaierie di Bolzano mot kommissionen (REG 2002, s. I-7869), punkt 178, av den 18 januari 2007 i mål C-229/05 P, PKK och KNK mot rådet (REG 2007, s. I-439), punkterna 64–66, och domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Département du Loiret, punkt 99.

67 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 26, där jag påpekade att det enligt min uppfattning är diskutabelt att låta alla nya argument som klagandena åberopat till stöd för en grund träffas av ordningen med rättegångshinder för nya grunder och dra slutsatsen att talan inte kan prövas på detta argument (se ovannämnda rättspraxis).

68 — Se, bland annat, mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 27, och dom av den 25 oktober 2007 i mål C-167/06 P, Komninou m.fl. mot kommissionen, punkt 24.

moderbolagen, utan anmodade tribunalen att kritisera att Alstom och Areva T&D SA hade ålagts ett solidariskt ansvar, trots att de inte längre utgjorde en ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av beslutet. Det måste emellertid konstateras att Alstom, inom ramen för invändningen avseende åsidosättande av principen om att straff ska vara individuella, *uttryckligen* invände mot den omständigheten att det bötesbelopp på 25 500 000 euro som ålagts Areva och dess tidigare dotterbolag, var en del av det bötesbelopp på 53 550 000 euro som solidariskt ålagts Alstom och Areva T&D SA, och hävdade att en sådan solidarisk fördelning av skulden mellan medgäldenärer innebar ett åsidosättande av principen om att straff ska vara individuella. [69] Denna specifika fråga lades även fram under förhandlingen vid tribunalen, såsom det framgår Alstoms påpekanden, vilka inte har bestritts av kommissionen.

118. Det är just genom denna sammankoppling av det bötesbelopp som Areva och dess tidigare dotterbolag ålagts att solidariskt betala och det bötesbelopp som Alstom och Areva T&D SA ålagts att solidariskt betala som det ”faktiska” solidarisk ansvar mellan Areva och Alstom som har ifrågasatts i överklagandet uppkommer. Genom den invändning om åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen som inom ramen för samma grund framställdes i första instans gjorde Alstom dessutom uttryckligen gällande att det uppkommer en osäkerhet vad gäller verkställigheten av den sanktion som följer av kommissionens tillämpning av bestämmelserna om solidariskt ansvar. [70]

119. Det måste konstateras att även om Alstom inte använde begreppet ”faktiskt solidariskt ansvar” [71] i målet vid tribunalen och inte, såsom det har gjort i sitt överklagande, anförde någon precis invändning som avsåg att skapandet av ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Alstom och Areva innebar ett åsidosättande av principen att straff ska vara individuella och av rättsäkerhetsprincipen, gjorde Alstom emellertid, inom ramen för en grund som vilar på exakt samma rättsliga grunder som den grund som har anförts i överklagandet, uttryckligen gällande att den premiss som ger upphov till detta faktiska solidariska betalningsansvar, det vill säga sammankopplingen av två bötesbelopp som ska betalas solidariskt av dotterbolaget och de på varandra följande moderbolagen, medför ett sådant åsidosättande.

120. Under dessa omständigheter kan det inte anses att de invändningar som Alstom har framställt i sitt överklagande ändrar saken i målet och således inte kan tas upp till prövning. Alstoms invändningar utgör snarare en utveckling av de invändningar som framställdes vid tribunalen och kan följaktligen enligt min mening tas upp till prövning vad gäller Alstom.

121. För Arevas del ser situationen dock litet annorlunda ut. Areva åberopade i första instans, precis som Alstom, en grund (den fjärde) som avsåg åsidosättande av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilken uttryckligen endast avsåg att Areva T&D SA och Alstom ålagts ett solidariskt ansvar, men inte att det skapats ett faktiskt solidariskt ansvar mellan de på varandra följande moderbolagen. Genom denna grund gjorde Areva gällande att den felaktiga tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar medförde ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen, [72] men framställde inte inom ramen för denna grund någon invändning avseende åsidosättande av principen om att straff ska vara individuella. Till skillnad från när det gäller Alstom framgår det inte av Arevas skriftliga inlagor att detta bolag vid tribunalen *uttryckligen* inom ramen för denna grund invände mot den omständigheten att det bötesbelopp som det ålagts att betala var en del av det bötesbelopp som Alstom och Areva T&D SA ålagts att solidariskt betala. För Areva är därför kopplingen mellan den grund som åberopades i första instans och den nya grunden som har åberopats i överklagandet svagare än för Alstom.

69 — Se punkterna 80–85 i Alstoms ansökan i första instans, särskilt punkt 83.

70 — Idem, punkt 77.

71 — Parterna tycks ha inspirerats av användningen av begreppet ”faktiskt solidariskt ansvar” i domen i det ovannämnda målet Trioplast, som de har hänvisat till upprepade gånger.

72 — Framför allt i den fjärde grundens femte del.

122. Emellertid åberopade Areva i första instans, för det första, en grund som åtminstone delvis vilar på samma rättsliga grund som den som har anförts i överklagandet, det vill säga en grund som avser åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen vid tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar. För det andra har Areva i sin argumentering avseende åsidosättande av bestämmelserna om solidariskt ansvar [73] framställt frågor som avser att det skapades en koppling mellan Areva och Alstom på grund av det dubbla åläggandet av ett solidariskt ansvar, dels mellan Areva och Areva T&D SA, dels mellan Alstom och Areva T&D SA. För det tredje har Areva, som det framgår ovan i punkt 101, till skillnad från Alstom uttryckligen begärt att domstolen ska kritisera tribunalen för dess tillämpning av bestämmelserna om solidariskt ansvar, eftersom den ledde till att det skapades ett ”faktiskt” solidariskt ansvar. Det framgår av rättspraxis att en klagande vid ingivandet av ett överklagande till domstolen får åberopa grunder som följer av den överklagade domen och som syftar till att bestrida domens rättsliga grund. [74] För det fjärde bör det även påpekas dels att Alstom, såsom jag har påpekat ovan i punkterna 117 och 118, vid tribunalen tog upp frågan om sammankopplingen av de båda bötesbelopp för vilka solidariskt ansvar föreligger, vilket innebär att denna fråga inte var helt främmande i målet vid tribunalen, dels att tribunalen förenade de båda målen och meddelade en enda dom i vilken den prövade samtliga de grunder som parterna hade åberopat vid den. [75]

123. Under dessa särskilda omständigheter kan det anses att invändningen att skapandet av ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom innebär ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen inte ändrar saken i målet, såsom den fastställts av tribunalen. Däremot kan invändningen avseende åsidosättande av principen om att straff ska vara individuella enligt min mening inte tas upp till prövning med avseende på Areva och dess tidigare dotterbolag, vilka var medsökande vid tribunalen (numera Alstoms dotterbolag och Alstoms medsökande i mål C-253/11 P), eftersom denna invändning inte framställdes av dessa bolag i första instans.

ii) Prövning i sak

124. Såväl Areva som bolagen i Alstomkoncernen har i huvudsak kritiserat tribunalen för att ha åsidosatt rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella genom att bekräfta kommissionens tillämpning av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilken medförde att det skapades ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom, två bolag som aldrig har utgjort en enda ekonomisk enhet.

125. Det bör för det första erinras om att rättssäkerhetsprincipen utgör en allmän unionsrättslig princip enligt vilken det krävs att samtliga rättsakter från unionsinstitutionerna ska vara klara och precisa och ska göra det möjligt för dem som berörs därav att få kännedom om den exakta omfattningen av de skyldigheter som de åläggs genom rättsakten, samt att de som berörs på ett otvetydigt sätt ska kunna få kännedom om sina rättigheter och skyldigheter och kunna vidta åtgärder i enlighet därmed. [76] Denna princip gäller särskilt i fråga om en rättsakt som kan få ekonomiska konsekvenser, så att de berörda kan få exakt kännedom om omfattningen av sina skyldigheter enligt denna rättsakt. [77]

73 — Framför allt i den fjärde grundens tredje, fjärde och sjätte del.

74 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkterna 139 och 140, och dom av den 29 november 2007 i mål C-176/06, Stadtwerke Schwäbisch Hall m.fl. mot kommissionen, punkt 17.

75 — De båda målen är, även om de har förenats, två skilda mål som avser två föremål som inte nödvändigtvis sammanfaller. Det framgår emellertid av rättspraxis att när tribunalen har förenat två mål och meddelat en enda dom, i vilken samtliga de grunder som har åberopats av parterna i förfarandet vid den prövas, kan det inom ramen för ett överklagande anses att de grunder och argument som parterna anförde vid tribunalen har en viss koppling. Se, för ett liknande resonemang, dom av den 11 juli 2013 i mål C-444/11 P, Team Relocations m.fl. mot kommissionen, punkt 34, och av den 24 mars 2011 i mål C-369/09 P, ISD Polska m.fl. mot kommissionen (REU 2011, s. I-2011), punkt 85 och där angiven rättspraxis.

76 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 29 mars 2011 i mål C-352/09 P, ThyssenKrupp Nirosta mot kommissionen (REU 2011, s. I-2359), punkt 81, och domen i det ovannämnda målet ArcelorMittal Luxembourg mot kommissionen och kommissionen mot ArcelorMittal Luxembourg m.fl., punkt 68.

77 — Se generaladvokaten Bots förslag till avgörande av den 11 september 2007 inför domen av den 22 april 2008 i mål C-408/04 P, kommissionen mot Salzgitter (REG 2008, s. I-2767), punkt 298 och där angiven rättspraxis.

126. Det bör även erinras om att principen om att straff ska vara individuella, vilken naturligt följer av principen om personligt ansvar, vilken är tillämplig vid alla administrativa förfaranden som kan leda till sanktioner enligt konkurrensrätten, [78] innebär att en person ska straffas endast för gärningar som vederbörande personligen gjort sig skyldig till. Enligt denna princip kan endast gärningsmannen lastas för ett straffvärt handlande [79] och följaktligen kan ingen annan än den skyldige bestraffas. [80]

– Skapandet av ett faktiskt solidariskt ansvar

127. Kommissionen och tribunalen (genom ändring av bötesbeloppet) ålade Alstom böter med 53 550 000 euro (av tribunalen nedsatt till 48 195 000 euro) och höll Areva T&D SA solidariskt ansvarigt för betalningen av hela beloppet. När det gäller den del av bötesbeloppet som ålades Areva T&D SA hålls Areva och dess båda andra tidigare dotterbolag solidariskt ansvariga med Areva T&D SA för betalningen av 25 500 000 euro (nedsatt till 20 400 000 euro genom tribunalens ändring). Det överlåtna dotterbolaget, Areva T&D SA, hålls således solidariskt ansvarigt för betalningen av böter med både sitt tidigare och sitt nuvarande moderbolag.

128. Det är klarlagt att Areva och Alstom aldrig tillsammans har utgjort en enda ekonomisk enhet och således ett företag i den mening som avses i konkurrensrätten. Det var dotterbolaget, det vill säga Areva T&D SA, som utgjorde en enda ekonomisk enhet först med Alstom, under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, och därefter med Areva och dess tidigare dotterbolag under perioden den 9 januari–11 maj 2004. Det är därför endast dotterbolaget som av kommissionen, och därefter tribunalen, har ålagts ett solidariskt ansvar *de jure* med de båda på varandra följande moderbolagen. Kommissionen och tribunalen skapade inte ett solidariskt ansvar *de jure* mellan själva de båda moderbolagen.

129. I enlighet med själva syftet med solidariskt ansvar [81] har kommissionen fullständig frihet att kräva in böterna från vilken som helst av de berörda juridiska personerna beroende på deras förmåga att medverka till betalningen. Enligt den utformning av det solidariska ansvaret som anges ovan i punkt 127 har kommissionen således frihet att, upp till hela bötesbeloppet, kräva betalning av hela eller en del av bötesbeloppet från dotterbolaget eller vilket som helst av de båda moderbolagen, som efter varandra har kontrollerat dotterbolaget.

130. När det solidariska ansvaret är utformat på detta sätt står det emellertid klart att om bötesbeloppet krävs in från ett av moderbolagen påverkar detta nödvändigtvis betalningskravet på det andra moderbolaget. Om kommissionen erhåller betalning av hela bötesbeloppet från Alstom, frias dotterbolaget (Areva T&D SA, numera Alstom Grid SAS) fullständigt från skyldigheten att betala sina böter till kommissionen, och följaktligen frias även Areva och dess andra tidigare dotterbolag, som är solidariskt ansvariga medgäldenärer till Areva T&D SA, från betalningsskyldigheten gentemot kommissionen. Om kommissionen däremot erhåller betalning av böterna från Areva, frias dotterbolaget och dess solidariskt ansvariga medgäldenär Alstom upp till det belopp som Areva betalat till kommissionen.

131. Det är detta ”faktiska” solidariska ansvar som Alstom och Areva har invänt mot.

78 — För en mer ingående behandling av principen om personligt ansvar och principen att straff ska vara individuella, se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkt 74 och följande punkter.

79 — Se punkt 63 i generaladvokaten Ruiz-Jarabo Colomers förslag till avgörande av den 11 februari 2003 inför domen av den 7 januari 2004 i de förenade målen C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P och C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen (REG 2004, s. I-123).

80 — Se generaladvokaten Bots förslag till avgörande av den 26 oktober 2010 i de ovannämnda målen ArcelorMittal Luxembourg mot kommissionen och kommissionen mot ArcelorMittal Luxembourg m.fl., punkt 181.

81 — Se punkt 52 i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl.

– Huruvida rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella har åsidosatts

132. Innebär det ett åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella när det solidariska ansvaret mellan juridiska personer som har befunnits skyldiga till en överträdelse enligt konkurrensreglerna utformas så, att det medför att ett faktiskt solidariskt ansvar skapas mellan moderbolag som aldrig har utgjort en enda ekonomisk enhet?

133. I förevarande fall och såsom det solidariska ansvaret har utformats innebär kommissionens tillämpning av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilken har bekräftats av tribunalen, att den ovan i punkt 126 nämnda principen om att straff ska vara individuella har åsidosatts, om den juridiska person från vilken kommissionen kräver in böterna måste betala böter för straffbara gärningar som inte kan tillskrivas det företag för vars överträdelser den svarar och, särskilt i förevarande fall, för straffbara gärningar som begicks under en period då den juridiska personen i fråga inte längre (eller inte ännu) svarade för överträdelserna, eftersom den inte längre (eller inte ännu) ingick i den ekonomiska enhet som ansvarar för beteendet.

134. Åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen föreligger om den utformning av det solidariska ansvaret som fastställdes i det omtvistade beslutet och bekräftades i den överklagade domen har resulterat i att de som berörs, det vill säga de juridiska personer som har ålagts sanktioner för överträdelser som tillskrivs den ekonomiska enhet de har ingått i, inte på ett otvetydigt sätt kan få kännedom om den exakta omfattningen av de skyldigheter som de åläggs genom unionsrättsakterna, det vill säga det omtvistade beslutet och den överklagade domen, genom vilken det solidariska ansvarets utformning har bekräftats.

135. Som jag har påpekat ovan i punkt 128 har Areva och Alstom aldrig utgjort en enda ekonomisk enhet och har således inte heller tillsammans utgjort ett företag i den mening som avses i konkurrensrätten. De har däremot tillsammans med dotterbolaget Areva T&D SA efter varandra i tiden bildat två skilda ekonomiska enheter, som var och en varit individuellt ansvarig för kartellen under olika perioder och villkor.

136. Det måste konstateras att i förevarande fall härleds respektive moderbolags ansvar till fullo från dotterbolagets ansvar, vilket innebär att eftersom kommissionen inom ramen för sitt utrymme för skönsmässig bedömning [82] valde att ålägga moderbolaget att betala böterna solidariskt med dotterbolaget, kan moderbolaget inte hållas ansvarigt i större utsträckning än dotterbolaget. [83] De belopp som fastställts är under dessa omständigheter maximibelopp för det respektive solidariska betalningsansvar som kommissionen fastställt för de på varandra följande moderbolagen tillsammans med dotterbolaget. [84]

137. Det är riktigt att moderbolagen, såsom tribunalen påpekade beträffande Alstom i punkt 220 i den överklagade domen, i det omtvistade beslutet fastställdes vara personligt ansvariga för överträdelsen.

138. I ett sådant fall som i det nu aktuella målet, där de båda moderbolagen aldrig tillsammans har utgjort en ekonomisk enhet och kommissionen har beslutat att hålla dem solidariskt ansvariga med dotterbolaget, kräver emellertid principen att straff ska vara individuella att det bötesbelopp som respektive bolag åläggs inte överstiger andelen av deras solidariska ansvar. Denna andel ska motsvara den andel som respektive moderbolag tillskrivs av det totala belopp för vilket dotterbolaget ålagts att ansvara solidariskt med de på varandra följande moderbolagen. [85]

82 — Se dom av den 24 september 2009 i de förenade målen C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P och C-137/07 P, Erste Group Bank m.fl. mot kommissionen (REG 2009, s. I-8681), punkterna 81–84, och mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkt 81.

83 — Se dom av den 22 januari 2013 i mål C-286/11 P, kommissionen mot Tomkins, punkt 33, genom vilken domen i det ovannämnda målet Tomkins mot kommissionen bekräftades, särskilt punkt 38.

84 — Se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Trioplast, punkt 168.

85 — Ibidem, punkt 169.

139. Den utformning av det solidariska ansvaret som kommissionen har valt och som har bekräftats av tribunalen medför vissa problem i detta hänseende. Eftersom det bötesbelopp som dotterbolaget, Areva T&D SA, har ålagts att betala inte motsvarar de bötesbelopp som de på varandra följande moderbolagen har ålagts att betala solidariskt med dotterbolaget, är det inte möjligt att fastställa vilket bötesbelopp som det personliga ansvaret för var och en av de skilda ekonomiska enheter som anges ovan i punkt 135 motsvarar. Denna situation innebär dels att den första av dessa ekonomiska enheter (vilken utgjordes av Alstom och Areva T&D SA) svarar för hela bötesbeloppet, även om den inte deltog i överträdelsen under hela den period för vilken böter har ålagts (det vill säga perioden den 7 december 1992–11 maj 2004), dels att den andra enheten (vilken utgjordes av Areva T&D SA, Areva och dess andra tidigare dotterbolag) hålls ansvarig för avsevärt mer än den andel av det för hela överträdelsen under perioden i fråga fastställda bötesbeloppet som den borde erlägga. Denna situation är enligt min åsikt inte förenlig med principen om att straff ska vara individuella.

140. Eftersom moderbolagen dessutom inte otvetydigt kan fastställa exakt vilket bötesbelopp de ska betala för den period för vilken de tillsammans med sitt dotterbolag hålls solidariskt ansvariga för överträdelsen, bör det även konstateras att rättssäkerhetsprincipen har åsidosatts.

141. Det tycks som om dessa problem orsakas av den omständigheten att kommissionen i det omtvistade beslutet behandlade Arevakoncernen och Alstomkoncernen som en enda enhet när bötesbeloppet beräknades.[86] Utan att det är nödvändigt att särskilt ta ställning till denna fråga, bör det påpekas att den omständighet som kommissionen har anfört, nämligen att tribunalen i domen i det ovannämnda målet Trioplast ansåg att metoden att ålägga moderbolaget samma utgångsbelopp som det som fastställts för det dotterbolag som deltagit direkt i kartellen, utan att detta utgångsbelopp delas upp då flera moderbolag avlöst varandra i tiden, inte kan anses olämpligt, i sig saknar betydelse. Dels avser nämligen förevarande mål om överklagande inte den metod som har använts för att beräkna bötesbeloppet, utan tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar. Dels saknar detta argument verkan, eftersom även om nämnda beräkningsmetod inte var felaktig i sig, ändrar detta inte den omständigheten att den utformning av det solidariska ansvaret som kommissionen har valt i förevarande fall och som har bekräftats av tribunalen innebär ett åsidosättande av principen att straff ska vara individuella och av rättssäkerhetsprincipen.

142. Det bör även påpekas att osäkerheten inte minskas genom den regel om ansvar uppdelat i lika delar som fastställdes av tribunalen i punkt 215 i den överklagade domen och som nämns ovan i punkt 100.

143. Som jag angav i punkterna 88 och 89 i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., och som jag diskuterar närmare nedan i punkt 155 och följande punkter, är det inte fastställt att en sådan regel existerar i unionens konkurrensrätt.

144. Vidare kan en sådan regel, även om den existerade, under inga omständigheter minska den osäkerhet som följer av den utformning av det solidariska ansvaret som har fastställts i förevarande fall. Tillämpning av denna regel i förevarande fall medför en risk för att det totala bötesbelopp för vilket en juridisk person faktiskt är ansvarig blir beroende av från vilken gäldenär kommissionen

86 — Se skäl 486 i det omtvistade beslutet.

skönsmässigt väljer att kräva in böterna. Detta belopp kan således variera beroende på om kommissionen väljer att kräva in bötesbeloppet från den ena[87] eller den andra[88] gäldenären, vilket tycks mig otillåtligt i allmänhet och särskilt i en situation där medgäldenärerna aldrig har ingått i en enda ekonomisk enhet.

145. När det gäller kommissionens begäran att domskälen ska ersättas, eftersom kommissionen inte anser sig ha befogenhet att bestämma om de inbördes förhållandena mellan medgäldenärer som är solidariskt ansvariga för betalningen av böter, anser jag att denna begäran inte kan bifallas, av de skäl som jag anger nedan i punkterna 160–163, 169 och 173 och som jag, i punkterna 42–91 i mitt förslag till avgörande inför domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., har angett i den mer ingående bedömningen avseende den första och den tredje grunden för kommissionens överklagande. För övrigt tycks det mig som om det egentligen inte rör sig om en begäran om ersättning av domskälen, utan snarare som om kommissionen har anfört argument som syftar till att bestrida de invändningar som har framställts av klagandena. Mot bakgrund av ovanstående överväganden bör kommissionens argument i vart fall underkännas.

146. Av samtliga ovanstående överväganden följer att invändningarna avseende felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilken medförde att rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella åsidosattes i samband med att det skapades ett faktiskt solidariskt ansvar mellan Areva och Alstom, bör godtas, men att invändningen avseende åsidosättande av principen att straff ska vara individuella dock inte kan godtas för Arevas del, såsom det anges ovan i punkt 123.

3. Felaktig tillämpning av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilket har medfört att rättssäkerhetsprincipen och principen om att straff ska vara individuella, artikel 7 EG och motiveringsskyldigheten har åsidosatts

a) Parternas argument

i) Argument som har anförts av Areva och bolagen i Alstomkoncernen

147. Genom den tredje grunden som har åberopats av Areva samt den första delen av den sista invändningen i den andra delen av den fjärde grunden samt den tredje delen av den andra grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen har klagandena gjort gällande att felaktigheter begicks vid tolkningen och tillämpningen av begreppet solidariskt ansvar för betalningen av böter, vilket medförde åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen, principen om att straff ska vara individuella, artikel 7 EG och tribunalens motiveringsskyldighet.

87 — Vid tillämpning av regeln om ansvar uppdelat i lika delar är situationen, vad jag förstår, följande: Om kommissionen (i enlighet med tribunalens dom) beslutar att kräva in hela bötesbeloppet på 48 195 000 euro av Alstom, kan Alstom genom en regresstalan erhålla betalning av halva beloppet från Areva T&D SA. Alstom skulle då betala totalt halva bötesbeloppet, det vill säga 24 097 500 euro. Areva T&D SA skulle betala den andra halvan. Av detta belopp är Areva och dess båda andra tidigare dotterbolag emellertid solidariskt ansvariga medgäldenärer med Areva T&D SA för 20 400 000 euro, vilket innebär att Areva T&D SA från dessa tre medgäldenärer kan begära deras andel av beloppet (motsvarande 5 100 000 euro vardera), varvid Areva T&D SA ensamt blir ansvarigt för skillnaden på 3 697 500 euro mellan det bötesbelopp som delats med Alstom och det bötesbelopp för vilket Areva och dess andra tidigare dotterbolag är medgäldenärer. I detta fall blir det faktiska bötesbelopp som Alstom ska betala 24 097 500 euro, det som Areva T&D SA ska betala blir 8 797 500 euro (det vill säga 3 697 500 euro + 5 100 000 euro) och det som Areva och dess båda andra tidigare dotterbolag ska betala blir 5 100 000 euro vardera.

88 — Om kommissionen däremot beslutar att först kräva in böterna från Areva med det belopp för vilket Areva är solidariskt ansvarigt tillsammans med Areva T&D SA och de båda andra tidigare dotterbolagen, är situationen, vad jag förstår, följande: Areva måste betala bötesbeloppet på 20 400 000 euro och kan därefter från sina solidariskt ansvariga medgäldenärer erhålla betalning av deras andel (det vill säga 5 100 euro vardera), eventuellt genom regresstalan. Då återstår ett resterande bötesbelopp på 27 795 000 euro som ska betalas till kommissionen. Alstom och Areva T&D SA delar detta belopp mellan sig i lika delar, plus eventuellt de 5 100 000 euro som Areva T&D SA har betalat till Areva. I detta fall är det bötesbelopp som Alstom faktiskt betalar 13 897 500 euro (det vill säga hälften av 27 795 000 euro) eller eventuellt 16 447 500 euro (om Alstom delar beloppet på 5 100 000 euro med Areva T&D), det belopp som Areva T&D SA betalar är 18 997 500 euro (det vill säga 13 897 500 + 5 100 000 euro) eller, eventuellt 16 447 500 euro, och det belopp som Areva och dess båda andra tidigare dotterbolag betalar är 5 100 000 euro vardera.

148. För det första har såväl Areva som bolagen i Alstomkoncernen invänt mot den regel om ansvar uppdelat i lika delar som fastställs i punkt 215 i den överklagade domen.[89] Detta är en ny regel som saknar rättslig grund. Tribunalen kan inte hänvisa till domen i målet Aristrain mot kommissionen[90] som en rättslig grund, eftersom den inte är relevant. Enligt Alstom innebär denna regel även felaktig rättstillämpning, eftersom mekanismen för solidariskt ansvar endast reglerar förhållandena mellan fordringsägaren och de solidariskt ansvariga medgäldenärerna, men inte de inbördes förhållandena mellan de solidariskt ansvariga medgäldenärerna.[91] Genom att grunda sig på regeln om ansvar uppdelat i lika delar trots att en sådan regel strider mot det unionsrättsliga begreppet solidariskt ansvar gjorde tribunalen sig skyldig till felaktig rättstillämpning när den konstaterade att vart och ett av de bolag som ålagts sanktioner av det omtvistade beslutet kunde sluta sig till den bötesandel de ska bära i förhållande till sina solidariskt ansvariga medgäldenärer.[92] Eftersom det omtvistade beslutet inte gjorde det möjligt för bolagen i fråga att otvetydigt få kännedom om hur bötesbeloppet skulle fördelas, åsidosatte tribunalen genom sin dom även rättssäkerhetsprincipen och principen att straff ska vara individuella.

149. För det andra har Alstom, på grundval av regeln om ansvar uppdelat i lika delar, även hävdat att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att konstatera att kommissionen inte delegerade befogenheten att bestämma deras respektive bidrag till betalningen av böterna till en nationell domstol eller en skiljedomstol.[93] Det ålåg kommissionen att med beaktande av de faktiska omständigheterna i fallet och företagets särdrag bestämma bötesandelen för varje medgäldenär. När kommissionen såsom i förevarande fall avstår från att göra detta, delegerar den underförstått denna befogenhet till tredje man, det vill säga en nationell domstol eller en skiljedomstol, vilket strider mot artikel 7 EG, eftersom dessa instanser inte har någon befogenhet i detta hänseende.

150. För det tredje har klagandena hävdat att tribunalen, genom att på grundval av denna regel felaktigt motivera underkännandet av argumenten avseende åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen och rättsstridig delegering av kommissionens befogenheter,[94] ändrade innehållet i det omtvistade beslutet på ett sätt som strider mot kommissionens vilja, och följaktligen åsidosatte sin motiveringsskyldighet genom att ersätta kommissionens bedömning med sin egen. I det omtvistade beslutet nämns denna regel inte alls. Vid tribunalen vidhöll kommissionen tvärtom en motsatt tolkning av det omtvistade beslutet.

151. Bolagen i Alstomkoncernen har underkänt invändningen mot att grunden avseende rättsstridig delegering av kommissionens befogenheter tas upp till prövning. Det rör sig inte om en ny grund, eftersom Alstom anförde detta argument vid tribunalen. Denna grund är under alla omständigheter nära knuten till grunden avseende åsidosättande av principen att straff ska vara individuella. Bolagen i Alstomkoncernen har även motsatt sig kommissionens begäran om att domskälen ska ersättas och har yrkat att den överklagade domen ska upphävas.

89 — Se ovan punkt 100.

90 — Dom av den 2 oktober 2003 i mål C-196/99 P, Aristrain mot kommissionen (REG 2003, s. I-11005).

91 — Areva har däremot bekräftat att det delar tribunalens ståndpunkt i punkt 214 i den överklagade domen, där det konstateras att bestämmelserna om solidariskt ansvar inte endast reglerar förhållandena mellan borgenären och medgäldenärerna, utan också mellan medgäldenärerna.

92 — Punkt 236 i den överklagade domen.

93 — Idem.

94 — Ibidem, punkterna 210–218 och 236.

ii) Kommissionens argument

152. Kommissionen anser att de invändningar som har framställts av Areva och bolagen i Alstomkoncernen bör underkännas, men instämmer emellertid i vissa av de punkter som dessa har lagt fram och har därför begärt att domstolen ska ersätta domskälen. Kommissionen delar särskilt åsikten att domen i det ovannämnda målet Aristrain mot kommissionen inte är relevant i förevarande fall. Tväremot anser den att Alstoms argument avseende en rättsstridig delegering av kommissionens befogenheter att ålägga sanktioner inte kan tas upp till prövning, eftersom det rör sig om ett nytt argument som Alstom inte anförde vid tribunalen.

153. Kommissionen har hävdat att klagandenas argumentering grundar sig på den felaktiga premissen att kommissionen rättsstridigt delegerade sina befogenheter genom att i det omtvistade beslutet inte reglera de inbördes förhållandena mellan medgäldenärerna, särskilt deras andel av det solidariska ansvaret. Klagandenas argumentering är inte konsekvent. Om Areva och Alstom ansåg att kommissionen ensam hade befogenhet att reglera förhållandena mellan medgäldenärerna, kan kommissionen inte förstå varför de själva har reglerat denna fråga genom avtal. I sina överklaganden godtog Areva och bolagen i Alstomkoncernen dessutom att frågan om deras respektive medverkan till betalningen kunde regleras av en nationell domstol eller en skiljedomstol, vilket utesluter att kommissionens påstått exklusiva befogenhet har delegerats rättsstridigt. Kommissionen har i vart fall, tvärtemot vad tribunalen lät förstå i den överklagade domen,[95] inte befogenhet att bestämma respektive medgäldenärs andel, varför det inte kan ha förelegat en rättsstridig delegering av en sådan befogenhet och man inte heller av tystnaden i ett beslut om solidarisk betalning av böter kan dra slutsatsen att medgäldenärerna är ansvariga i lika delar.

154. När det slutligen gäller punkterna 213–215, 222, 236 och 257 i den överklagade domen, vilka avser medgäldenärernas respektive andel av det solidariska betalningsansvaret, anser kommissionen att tribunalen i dessa gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning på flera punkter och att domstolen bör ersätta tribunalens motivering med en ny motivering. Kommissionen anser att tribunalen åsidosatte de gränser som gäller för kommissionens befogenheter och skyldigheter enligt artikel 23 i förordning nr 1/2003 och därigenom åsidosatte medlemsstaternas rättsordningar och parternas avtalsfrihet. Kommissionens befogenhet att ålägga böter avser endast det externa förhållandet, det vill säga förhållandet mellan kommissionen och det företag som beslutet riktar sig till och som ska betala böterna. Enbart den omständigheten, att fastställandet av de solidariskt ansvariga medgäldenärerna inom ramen för det externa förhållandet ger upphov till vissa rättsliga verkningar, skapar inte en skyldighet för kommissionen att i de inbördes förhållandena mellan medgäldenärerna fastställa deras andel av ansvaret.

b) Bedömning

155. När det för det första gäller regeln om ansvar uppdelat i lika delar, som tribunalen hänvisade till i punkt 215 i den överklagade domen och som jag nämnt ovan i punkt 100, redogjorde jag i punkterna 88 och 89 i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. för varför jag är tveksam till att denna regel, vilken har skapats av tribunalen, äger någon relevans.

95 — Framför allt i punkterna 215 och 229 i domen.

156. Denna regel, som tribunalen verkar ha lånat från det privaträttsliga system med solidariskt ansvar som föreskrivs i vissa medlemsstaters rättsordningar,[96] är enligt min mening inte förenlig med principen om personligt ansvar och principen om att straff ska vara individuella, eftersom den innebär en sorts presumtion om lika ansvar mellan medgäldenärer som är solidariskt ansvariga för böterna för att ha deltagit i ett för företaget gemensamt beteende, trots att deltagandet inte nödvändigtvis är samma för alla berörda rättssubjekt.

157. Denna regel saknar dessutom rättslig grund eller åtminstone en tillräcklig principiell grund. I punkt 88 i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. har jag påpekat att det för att en sådan regel som regeln om ansvar uppdelat i lika delar, vilken har fastställts av tribunalen, ska kunna motiveras, inte räcker att generellt hänvisa till det rättsliga systemet för privaträttsliga skyldigheter, om det inte finns några andra förklaringar till varför en princip som följer av detta system är tillämplig inom konkurrensrätten, eftersom betalningsskyldigheten för de personer som kommissionen har ålagt att solidariskt betala böter på grund av en överträdelse av konkurrensrätten, vilken har straffrättsliknande karaktär,[97] skiljer sig från medgäldenärernas privaträttsliga skyldighet.

158. I mitt ovannämnda förslag till avgörande tillstod jag även att jag hade vissa svårigheter att se att den hänvisning som görs i punkt 215 i den överklagade domen till punkterna 100 och 101 i domen i det ovannämnda målet Aristrain mot kommissionen äger någon relevans. I den domen godtog domstolen inte den princip som tribunalen har slagit fast i den överklagade domen. Domstolen kritiserade snarare tribunalen för att den inte hade kritiserat kommissionen för den bristande motiveringen till dess beslut, genom vilket ett bolag ålades böter och lastades för ett närstående bolags beteende, utan att det hade visats att de utgjorde en ekonomisk enhet. I det målet rörde det sig således inte om att flera rättssubjekt ålades att solidariskt betala böter.[98]

159. Av det ovanstående följer att tribunalen för att underkänna grunderna och invändningarna avseende åsidosättande av rättssäkerhetsprincipen inte kunde grunda sig på denna regel, när den i punkt 215 i den överklagade domen konstaterade att vart och ett av de bolag som åläggs att solidariskt betala böter otvetydigt kan få kännedom om den andel av bötesbeloppet som hänför sig till det.

160. Det bör även, liksom jag gjorde i punkterna 85 och 86 i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., påpekas att om kommissionen inom ramen för sitt utrymme för skönsmässig bedömning beslutar att ålägga juridiska personer som inte längre tillsammans utgör en enda ekonomisk enhet att solidariskt betala böter, och den ekonomiska enheten vid tidpunkten för antagandet av kommissionens beslut inte längre existerar i samma form som när överträdelsen begicks, medför principen att straff ska vara individuella vissa krav på rättssäkerhet vid fastställandet av sanktioner för dessa rättssubjekt i de inbördes förhållandena mellan dem.

96 — Se särskilt punkt 155 i domen i det ovannämnda målet Siemens Österreich m.fl. mot kommissionen. Denna dom, som avser samma omtvistade beslut och som meddelades samma dag som den överklagade domen, har överklagats och är föremål för prövning i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. Som det anges ovan i punkt 2 lägger jag fram mitt förslag till avgörande i det målet samtidigt med mitt förslag till avgörande i förevarande mål.

97 — Se generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande av den 28 februari 2013 inför domen av den 18 juni 2013 i mål C-681/11, Schenker & Co. m.fl., punkt 40 och där angiven rättspraxis.

98 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkterna 89 och 93. Den omständigheten att det inte rörde sig om åläggande av solidarisk betalning av böter bekräftas även i tribunalens dom av den 11 mars 1999 i mål T-156/94, Aristrain mot kommissionen (REG 1999, s. II-645), punkt 67.

161. Även om dessa rättssubjekt externt gentemot kommissionen är ansvariga för betalningen av hela bötesbeloppet för den överträdelse som företaget begått, bör de, eftersom de inte längre utgör en enda ekonomisk enhet när beslutet antas, kunna få kännedom om den andel av bötesbeloppet som de ska bära i förhållande till övriga solidariskt ansvariga medgäldenärer, med vilka de inte längre har tillräckliga ekonomiska, organisatoriska och rättsliga band för att rättfärdiga att de inkluderas i en ekonomisk enhet.

162. Av det ovanstående följer att för det fallet att kommissionen inom sitt utrymme för skönsmässig bedömning [99] beslutar att fastställa ett solidariskt ansvar mellan rättssubjekt som utgjorde en ekonomisk enhet när överträdelsen begicks, men som när beslutet antas inte längre ingår i samma ekonomiska enhet, kan nämnda institution inte undandra sig skyldigheten att bestämma den andel av bötesbeloppet som det rättssubjekt som inte längre har några band som motiverar att det inkluderas i den ekonomiska enheten ska bära i förhållande till övriga medgäldenärer.

163. Det bör i detta sammanhang påpekas att även om parterna inom ramen för sin avtalsfrihet i privaträttsliga förhållanden naturligtvis är fria att bestämma hur stor bötesandel respektive part ska bära, har de däremot inte frihet att bestämma hur stor andel av ansvaret som respektive juridisk person som ålagts sanktioner ska bära och att således fastställa respektive persons bötesandel, eftersom böterna i egenskap av sanktioner omfattas av konkurrensrätten. Det är på detta sätt som jag tolkar punkt 214 i den överklagade domen. Jag instämmer således med tribunalen, som i denna punkt slog fast att det inte ankommer på parterna att fritt komma överens om på vilket sätt de mellan sig ska fördela det bötesbelopp som de har ålagts. När det gäller kommissionens påstående att solidariskt ansvariga medgäldenärer fritt kan fördela bötesbeloppet mellan sig bör det således påpekas att även om detta är riktigt inom ramen för medgäldenärernas privaträttsliga förhållanden, kräver emellertid rättssäkerhetsprincipen att alla personer som berörs ska kunna få kännedom på ett otvetydigt sätt om den exakta omfattningen av de skyldigheter som de åläggs genom kommissionens beslut.

164. Mot bakgrund av ovanstående överväganden anser jag att slutsatsen bör dras att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning i punkterna 214–218, 222 och 236 i den överklagade domen genom att grunda sig på regeln om ansvar uppdelat i lika delar när den underkände de argument som hade anförts vid den av klagandena.

165. När det för det andra gäller Alstoms invändning avseende att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att konstatera att kommissionen inte hade delegerat befogenheten att bestämma de solidariskt ansvariga medgäldenärernas respektive bidrag till betalningen av böterna till en nationell domstol eller en skiljedomstol, bör kommissionens invändning om rättegångshinder, enligt vilken det rör sig om en ny grund som inte kan tas upp till prövning, underkännas.

166. Det framgår av rättspraxis att en part ska kunna ifrågasätta samtliga skäl i en dom som går honom emot när tribunalen har förenat två mål och meddelat en enda dom, i vilken samtliga de grunder som har åberopats av parterna vid tribunalen prövas. Samtliga parter kan ifrågasätta bedömningen av de grunder som har åberopats vid tribunalen av sökanden i det andra förenade målet, när denna bedömning går honom eller henne emot. [100]

99 — Se den rättspraxis som anges ovan i fotnot 81.

100 — Se domen i det ovannämnda målet Team Relocations m.fl. mot kommissionen, punkt 34 och där angiven rättspraxis.

167. Det framgår emellertid att Areva och dess tidigare dotterbolag anförde en sådan grund vid tribunalen, som svarade på den i punkterna 232–237 i den överklagade domen. Under dessa omständigheter utgör denna grund inte en ny grund vad gäller Arevas tre tidigare dotterbolag, vilka har överlåtits till Alstom. När det gäller Alstom finns det ingen tvekan om att tribunalens bedömning i denna fråga går detta bolag emot, och det bör därför anses att även Alstom har rätt att invända mot denna grund inom ramen för överklagandet.

168. Det bör erinras om att enligt principen om tilldelade befogenheter [101] ska unionen endast handla inom ramen för de befogenheter som medlemsstaterna har tilldelat den i fördragen för att nå de mål som fastställs där. Varje befogenhet som inte har tilldelats unionen i fördragen ska tillhöra medlemsstaterna. Vidare ska, enligt artikel 13.2 första meningen EUF (tidigare artikel 7.1 andra meningen EG), varje institution handla inom ramen för de befogenheter som den har tilldelats genom fördragen, i enlighet med de förfaranden, villkor och mål som anges där.

169. Som jag redogjorde närmare för i punkt 48 och följande punkter i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., anser jag att det inte kan förnekas att kommissionen inom ramen för sina befogenheter har behörighet att ålägga sanktioner för överträdelser av konkurrensreglerna och fastställa hur böterna ska fördelas mellan medgäldenärerna,i den mån detta är nödvändigt för att uppnå det särskilda målet med denna behörighet, det vill säga att säkerställa iakttagandet av de förbud som fastställs i nämnda regler. I vissa fall, till exempel det fall som jag angett ovan i punkterna 160–162, är det emellertid nödvändigt att bestämma bötesandelarna för de medgäldenärer som kommissionen ålagt att solidariskt betala böter.

170. I förevarande fall, där kommissionen har beslutat att ålägga två bolag som inte längre utgjorde en ekonomisk enhet vid tidpunkten för antagandet av beslutet, det vill säga Alstom och Areva T&D SA, ett solidariskt ansvar, måste den enligt min mening bestämma respektive bolags andel av ansvaret.

171. Av detta följer att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att i punkterna 236 och 237 i den överklagade domen underkänna de grunder och invändningar som avsåg åsidosättande av artikel 7 EG med hänvisning till att de vilade på ett felaktigt antagande, eftersom kommissionen i förevarande fall i det omtvistade beslutet hade fastställt Areva T&D SA:s och Alstoms respektive andel av ansvaret för det berörda företagets deltagande i överträdelsen under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004 och följaktligen, deras respektive andel av det bötesbelopp som de är solidariskt ansvariga för gentemot kommissionen.

172. När det för det tredje gäller invändningen avseende åsidosättande av motiveringsskyldigheten, anser jag att den inte kan godtas. När tribunalen i punkterna 214 och 216 samt punkt 236 i den överklagade domen motiverade sitt underkännande av grunderna avseende rättssäkerhet och rättsstridig delegering av befogenheter gjorde den endast rättsliga överväganden med tillämpning av bestämmelserna om solidariskt ansvar i enlighet med sin tolkning av dem. Oberoende av den omständigheten att jag inte instämmer i tribunalens tolkning anser jag att det inom ramen för prövningen av lagenligheten ankom på tribunalen att göra dessa rättsliga överväganden. Det kan därför inte hävdas att tribunalen rättsstridigt ersatte motiveringen i det omtvistade beslutet.

173. När det slutligen gäller kommissionens begäran att domskälen ska ersättas, eftersom kommissionen inte har befogenhet att bestämma de inbördes förhållandena mellan solidariskt ansvariga medgäldenärer, bör den ogillas mot bakgrund av övervägandena ovan i punkterna 160–163 och 169. Eftersom denna begäran i huvudsak motsvarar de argument som kommissionen anförde inom ramen för den första och den tredje grunden i sitt överklagande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., hänvisar jag, för mer ingående överväganden, till bedömningen av dessa grunder i punkterna 42–91 i mitt förslag till avgörande i det målet.

101 — Denna princip stadfästs i artikel 5.2 EUF.

4. Slutsats om grunderna och invändningarna avseende tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar

174. Sammanfattningsvis följer det av ovanstående överväganden att överklagandet bör bifallas såvitt avser den andra och den tredje grunden som har åberopats av Areva samt den fjärde grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen och att det bötesbelopp som föreskrivs i punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen följaktligen bör upphävas.

E – *Den fjärde grunden som har åberopats av Areva: Felaktig rättstillämpning vid tillämpningen av principerna om proportionalitet och likabehandling*

175. Areva har som fjärde grund gjort gällande att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att inte utöva sin obegränsade behörighet för att rätta till kommissionens åsidosättande av principerna om proportionalitet och likabehandling när det gäller de böter som Areva ålagts att betala solidariskt.

176. Areva har för det första påpekat att bolaget för en överträdelse som varade i fyra månader ålades att solidariskt betala ett belopp som motsvarar nästan hälften av det som Alstom måste betala solidariskt för en överträdelse som varade i tolv år eller som är nästan dubbelt så stort som det som Alstom måste betala ensamt för sitt direkta deltagande i kartellen under en period av fyra år. En sådan skillnad i bötesbeloppen strider mot proportionalitetsprincipen. Tribunalen har, för det andra, åsidosatt principen om likabehandling, eftersom den bekräftade det omtvistade beslutet, genom vilket Areva ålades mycket strängare sanktioner än Alstom, trots att Alstom var ett av de bolag som grundade kartellen, Alstom deltog i kartellen 47 gånger så lång tid som Areva och Alstoms omsättning var större än Arevas.

177. Tribunalen borde vid utövandet av sin obegränsade behörighet ha gjort en bedömning av huruvida det bötesbelopp som Areva ålades var proportionerligt i förhållande till överträdelsens allvar och varaktighet och huruvida det var förenligt med principen om likabehandling. I enlighet med dessa principer borde tribunalen ha satt ned det bötesbelopp för vilket Areva hölls solidariskt ansvarigt.

178. Jag kommer allra först att bedöma de invändningar om rättegångshinder som kommissionen har framställt mot denna grund.

179. Kommissionen har, för det första, hävdat att denna grund inte kan tas upp till prövning, eftersom Areva i sitt överklagande inte har preciserat vilka punkter i den överklagade domen som enligt dess åsikt är behäftade med felaktig rättstillämpning. Jag vill här påpeka att även om det i artikel 169.2 i domstolens nya rättegångsregler föreskrivs att det genom de grunder och argument avseende rättsliga omständigheter som åberopas inom ramen för ett överklagande i detalj ska anges på vilka punkter klaganden anser att tribunalens avgörande är felaktigt, föreskrevs formellt inget sådant krav i de tidigare rättegångsreglerna, vilka är tillämpliga i det nu aktuella målet.[102] Redan innan de nya rättegångsreglerna trädde i kraft framgick det visserligen av fast rättspraxis att enligt artikel 58 i domstolens stadga och artikel 112.1 c i de tidigare rättegångsreglerna ska ett överklagande ange exakt vilka delar i domen som angrips och som klaganden vill ska upphävas och även de rättsliga grunder som åberopas till stöd för överklagandet.[103]

102 — Se ovan fotnot 49.

103 — Se dom av den 2 april 2009 i mål C-202/07 P, France Télécom mot kommissionen (REG 2009, s. I-2369), punkt 85, och beslut av den 2 februari 2012 i mål C-404/11 P, Elf Aquitaine mot kommissionen, punkt 15.

180. I förevarande fall måste det dock konstateras att Areva i huvudsak har invänt mot att tribunalen underlät att utöva sin obegränsade behörighet. En invändning om underlåtenhet är emellertid av en sådan karaktär att domen inte innehåller några punkter som det kan hänvisas till eller där underlåtenheten konstateras. Areva har vidare angett de rättsliga grunder som särskilt åberopas till stöd för yrkandet, det vill säga felaktig rättstillämpning vad gäller kommissionens åsidosättande av principerna om proportionalitet och likabehandling.

181. Under dessa omständigheter anser jag att Arevas fjärde grund inte kan avvisas på den grunden att Areva inte har preciserat vilka punkter i den överklagade domen som enligt dess åsikt är behäftade med felaktig rättstillämpning.

182. Kommissionen anser, för det andra, att denna grund inte kan tas upp till prövning dels eftersom det är en ny grund, som inte åberopades vid tribunalen, dels eftersom den syftar till att domstolen ska ompröva det av tribunalen ändrade bötesbeloppet, vilket det inte ankommer på domstolen att göra.

183. I detta hänseende bör det för det första erinras om att eftersom ett överklagande, enligt den rättspraxis som nämns ovan i punkt 112, inte får ändra saken i målet vid tribunalen, får en part inte vid domstolen för första gången åberopa en grund som parten kunde ha åberopat vid tribunalen, men som inte åberopats där.

184. Även om en klagande vid ingivandet av ett överklagande till domstolen, som jag angett ovan i punkt 122, enligt rättspraxis får åberopa grunder som följer av den överklagade domen och som syftar till att bestrida domens rättsliga grund,[104] framgår det emellertid av väletablerad rättspraxis att domstolen i ett mål om överklagande med avseende på frågan huruvida böter är proportionerliga inte får göra en skälighetsbedömning och ändra den bedömning som tribunalen har gjort, utan den ska enbart pröva om tribunalen, när den utövat sin obegränsade behörighet gjort sig skyldig till en uppenbart oriktig bedömning, till exempel av det skälet att den inte beaktat samtliga relevanta uppgifter.[105] I ett mål om överklagande kan det enbart i undantagsfall slås fast att tribunalen har gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att fastställa ett orimligt bötesbelopp, närmare bestämt när ”böterna inte endast är olämpliga utan så överdrivet höga att de är oproportionerliga”.[106]

185. Av domstolens praxis framgår vidare att domstolens utövande av sin obegränsade behörighet vid fastställelse av böter inte får medföra diskriminering mellan de företag som har deltagit i ett avtal som strider mot artikel 101.1 FEUF.[107]

186. Areva har i sitt överklagande gjort gällande att tribunalen gjorde sig skyldig till felaktig rättstillämpning, eftersom den inte inom ramen för sin obegränsade behörighet *rättade till* kommissionens åsidosättande av principerna om proportionalitet och likabehandling när det gäller det bötesbelopp som Areva ålades att betala solidariskt.

104 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkterna 139 och 140, och domen i det ovannämnda målet Stadtwerke Schwäbisch Hall m.fl. mot kommissionen, punkt 17. I mål C-232/11 P, som omfattas av nämnda förslag till avgörande, åberopade Reyrolle, till skillnad från Areva, en grund som avsåg att tribunalen själv hade åsidosatt nämnda principer när den ändrade bötesbeloppet inom ramen för sin obegränsade behörighet.

105 — Se generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande i det ovannämnda målet Schindler Holding m.fl. mot kommissionen, punkt 222 och där angiven rättspraxis.

106 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 22 november 2012 i mål C-89/11 P, E.ON Energie mot kommissionen, punkt 126, och av den 30 maj 2013 i mål C-70/12 P, Quinn Barlo m.fl. mot kommissionen, punkt 57.

107 — Se dom av den 6 december 2012 i mål C-441/11 P, kommissionen mot Verhuizingen Coppens, punkt 80, och domen i det ovannämnda målet Quinn Barlo m.fl. mot kommissionen, punkt 46.

187. Domstolen har emellertid slagit fast att eftersom frågan om huruvida böter som åläggs genom ett kommissionsbeslut eventuellt är oproportionerliga inte är en fråga som omfattas av tvingande rätt, kan den inte prövas ex officio av tribunalen. Tribunalen kan således pröva en grund som avser att böterna är oproportionerliga endast om denna grund har åberopats av sökanden.[108] Samma överväganden är tillämpliga i fråga om en grund som avser åsidosättande av principen om likabehandling.[109]

188. Domstolen har vidare betonat att den obegränsade behörighet som unionsdomstolen tillerkänns visserligen innebär att den är behörig att, förutom att kontrollera sanktionens lagenlighet, ersätta kommissionens bedömning med sin egen, och följaktligen, undanröja, sätta ned eller höja de böter eller den begränsning som ålagts, men att utövandet av denna behörighet inte är det samma som en prövning ex officio och att förfarandet vid unionsdomstolarna är kontradiktoriskt. Förutom omständigheter som omfattas av tvingande rätt och som domstolen är skyldig att behandla ex officio, såsom det omtvistade beslutets bristande motivering, ankommer det således på klaganden att åberopa grunder och förete bevisning till stöd för sin talan mot nämnda beslut.[110]

189. I förevarande fall måste det dock konstateras att Areva vid tribunalen inte åberopade någon grund som avsåg åsidosättande av principerna om proportionalitet och likabehandling och varigenom Areva gjorde gällande att de böter som bolaget ålagts genom åsidosättandet av dessa principer var rättsstridiga. Areva gjorde vid tribunalen visserligen gällande att principerna om likabehandling och proportionalitet hade åsidosatts. Dessa invändningar avsåg emellertid en helt annan fråga, det vill säga den omständigheten att bolagen Alstom och Areva T&D SA hade ålagts solidariskt ansvar, och inte att det bötesbelopp som ålagts Areva var rättsstridigt.

190. Eftersom Areva vid tribunalen inte gjorde gällande att kommissionen hade åsidosatt principerna om proportionalitet och likabehandling med de verkningar som har åberopats vid domstolen, kan Areva, mot bakgrund av den rättspraxis som anges ovan i punkterna 187 och 188, inom ramen för ett överklagande inte kritisera tribunalen för att ha gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom att inte, inom ramen för sin obegränsade behörighet, ex officio konstatera ett sådant åsidosättande. Under dessa omständigheter bör den fjärde grunden som har åberopats av Areva avvisas.

191. När det gäller Arevas argument att denna grund ändå kan tas upp till prövning, eftersom den omständigheten att den åberopats under ett pågående förfarande rättfärdigas av att det mellan ingivandet av talan respektive överklagandet har framkommit en ny faktisk omständighet, det vill säga att Areva T&D SA överlåtits till Alstom, bör det påpekas att det såväl av ordalydelsen i artikel 42.2 i rättegångsreglerna, vilken återges ovan i punkt 75, som av rättspraxis[111] framgår att det för att en ny grund ska kunna tas upp till prövning på grund av att det framkommit nya faktiska omständigheter måste denna grund ”föranledas” av denna nya faktiska omständighet. Det måste dock konstateras att överlåtandet år 2010 av Areva T&D SA från Areva till Alstom inte påverkar böternas påstått oproportionerliga beskaffenhet eller den påstådda diskrimineringen och således möjligheten för Areva att i första instans åberopa en grund som avser åsidosättande av principerna om proportionalitet och likabehandling. Under sådana omständigheter ”föranleds” den nya grunden inte av nämnda överlåtande, vilket således inte kan åberopas för att rättfärdiga att grunden tas upp till prövning.

108 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 mars 2013 i mål C-276/11 P, Viega mot kommissionen, punkt 57.

109 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 1 oktober 1998 i mål C-279/95 P, Langnese-Iglo mot kommissionen (REG 1998, s. I-5609), punkterna 53–55, och förstainstansrättens dom av den 6 mars 2002 i de förenade målen T-92/00 och T-103/00, Diputación Foral de Álava m.fl. mot kommissionen (REG 2002, s. II-1385), punkt 90.

110 — Se dom av den 8 december 2011 i mål C-272/09 P, KME Germany m.fl. mot kommissionen (REU 2011, s. I-12789), punkterna 103 och 104.

111 — Se, för ett liknande resonemang, dom av den 15 oktober 2002 i de förenade målen C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P till C-252/99 P och C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen (REG 2002, s. I-8375), punkterna 369–378 och särskilt punkt 371, samt punkt 96 i generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande av den 9 juni 2005 inför domen av den 20 oktober 2005 i mål C-6/04, kommissionen mot Förenade kungariket (REG 2005, s. I-9017).

192. I den mån de argument som har anförts av Areva kan tolkas så, att Areva försöker utverka en ny bedömning av huruvida det bötesbelopp som bolaget ålagts är oproportionerligt på grund av den mycket korta tid som Areva deltog i överträdelsen, bör det påpekas att den omständigheten att Arevas deltagande i kartellen var mycket kortvarigt inte på något sätt påverkar att överträdelsen på grund av sin beskaffenhet var mycket allvarlig, vilket speglas i beräkningen av bötesbeloppet och framför allt i bestämmandet av utgångsbeloppet. Den omständigheten att Arevas deltagande i kartellen var mycket kortvarigt speglas av den omständigheten att utgångsbeloppet inte höjdes till följd av överträdelsens varaktighet. Av detta följer att det i förevarande fall inte finns något som tyder på att det bötesbelopp som tribunalen fastställde är så överdrivet högt att det är oproportionerligt. Domstolen har därför inte behörighet att ersätta tribunalens bedömning med sin egen bedömning. [112]

193. I enlighet med domstolens ovan i punkt 184 angivna praxis bör Arevas fjärde grund följaktligen avvisas, även vid den tolkning som anges i föregående punkt. [113]

F – *Den femte grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen: Åsidosättande av rätten till ett effektivt rättsmedel*

194. Bolagen i Alstomkoncernen har som femte grund gjort gällande att tribunalen, i punkterna 223–230 i den överklagade domen, misstog sig på omfattningen av den grund som avsåg åsidosättande av rätten till ett effektivt rättsmedel och därför inte svarade på den grund som åberopats vid den. Tribunalen inriktade sig i den överklagade domen på kravet på domstolsprövning, särskilt den omständigheten att Alstom och Areva T&D SA hade åtnjutit rätten att underställa beslutet domstolsprövning genom tillgången till effektiva rättsmedel, trots att den grund som åberopats vid tribunalen egentligen avsåg friheten att välja att väcka talan, vilken hade begränsats genom att Alstom och Areva T&D SA hade ålagts ett solidariskt ansvar, vilket knöt deras rättsliga situationer till varandra med avseende på det rättsliga förfarandet.

195. Av punkterna 223–230 i den överklagade domen framgår emellertid att tribunalen inte alls misstog sig på omfattningen av Alstoms argumentering, utan visst svarade på den grund som hade åberopats av Alstom.

196. Efter att ha erinrat om relevant praxis slog tribunalen i punkterna 224–227 i domen helt riktigt fast att den omständigheten att kommissionen hade ålagt Alstom och Areva T&D SA ett solidariskt ansvar inte kränkte rätten för vart och ett av dessa bolag att i egenskap av mottagare av det omtvistade beslutet underställa detsamma en domstolsprövning genom den tillgång till effektiva rättsmedel som garanteras i unionsrätten.

197. Den omständigheten att Alstom, om Areva T&D SA hade väckt talan, hade varit tvunget att göra likadant för att inte behöva betala hela bötesbeloppet, och vice versa, är i realiteten endast en automatisk konsekvens av att de ålagts att solidariskt betala böter, vilket när det gäller Alstom och Areva T&D SA i förevarande fall rättfärdigades av de skäl som anges ovan i punkt 41. Denna konsekvens påverkar visserligen de olika solidariskt ansvariga medgäldenärernas strategi, men innebär inte att rätten till ett effektivt rättsmedel har åsidosatts.

198. Varje medgäldenär behåller rätten och möjligheten att väcka talan, vilket både Alstom och Areva T&D SA för övrigt gjorde. En solidariskt ansvarig medgäldenär som inte väcker talan utsätter sig visserligen för risken att behöva betala hela bötesbeloppet, även om tribunalen skulle ogiltigförklara beslutet om solidarisk betalning av böter till följd av en talan som väckts av en annan medgäldenär. Av rättspraxis framgår att om en mottagare av ett beslut beslutar att väcka talan om ogiltigförklaring, kan den unionsdomstol vid vilken talan anhängiggjorts endast ta ställning till de delar av beslutet som

112 — Domen i det ovannämnda målet Quinn Barlo m.fl. mot kommissionen, punkt 60.

113 — Idem.

avser denna mottagare. De delar av beslutet som avser andra mottagare, delar mot vilka talan inte har väckts, kan inte omfattas av den tvist som unionsdomstolen ska avgöra. Domskälen i en dom om ogiltigförklaring kan följaktligen inte få verkan för de personer som inte var parter i målet och med avseende på vilka det i domen inte kan ha fattats något som helst beslut. [114]

199. Tribunalen misstog sig således inte alls på omfattningen av den grund avseende åsidosättande av rätten till ett effektivt rättsmedel som Alstom hade åberopat vid den när den i punkt 230 i den överklagade domen slog fast att det inte kunde anses att det angripna beslutet, i den del det innebar att Alstom och Areva T&D SA ålades att solidariskt betala böter, innebar ett åsidosättande av principen om rätten till ett effektivt rättsmedel.

200. Av detta följer att Alstoms femte grund bör underkännas.

G – *Slutsats avseende bedömningen av överklagandena*

201. Av samtliga ovan anförda överväganden följer att överklagandena bör bifallas såvitt avser den andra och den tredje grunden som har åberopats av Areva samt den fjärden grunden som har åberopats av bolagen i Alstomkoncernen och att de böter som föreskrivs i punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen följaktligen bör upphävas.

202. Jag anser att överklagandena bör ogillas i övrigt.

IV – Yrkandena om upphävande och fastställandet av bötesbeloppet

A – *Yrkandena om upphävande*

203. Enligt artikel 61 första stycket i domstolens stadga ska domstolen upphäva tribunalens avgörande om överklagandet är välgrundat. Domstolen kan då själv slutligt avgöra målet, om detta är färdigt för avgörande, eller återförvisa målet till tribunalen för avgörande.

204. Jag anser att målet i förevarande fall är färdigt för avgörande.

205. Klagandenas ansvar för den överträdelse som konstaterades i det omtvistade beslutet och bekräftades av tribunalen i den överklagade domen ifrågasätts inte till följd av bedömningen av överklagandena. Det är endast det bötesbelopp som föreskrivs i punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen som enligt min mening bör upphävas, och detta på grund av den rättsstridiga tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar, vilken medförde att unionsrätten åsidosattes.

206. Det måste i detta hänseende konstateras att den utformning av det solidariska ansvaret som fastställs i det omtvistade beslutet, särskilt artikel 2 c, är den samma som i punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i den överklagade domen, genom vilken denna utformning bekräftades. Av detta följer att samma åsidosättanden av unionsrätten, som de som inom ramen för min bedömning ovan i punkterna 96–174 föranledde mig att föreslå att nämnda punkt i domslutet i den överklagade domen ska upphävas, även föreligger avseende det bötesbelopp som fastställdes i det omtvistade beslutet. Under dessa omständigheter anser jag att artikel 2 c i det omtvistade beslutet bör ogiltigförklaras, såsom klagandena yrkade vid tribunalen.

114 — Dom av den 14 september 1999 i mål C-310/97 P, kommissionen mot AssiDomän Kraft Products m.fl. (REG 1999, s. I-5363), punkterna 53–55. För att se hur dessa principer har tillämpats i ett specifikt fall, se domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Tomkins, punkterna 43 och 47.

B – *Fastställandet av bötesbeloppet*

207. Eftersom jag har föreslagit att artikel 2 c i det omtvistade beslutet delvis ska ogiltigförklaras, bör det bötesbelopp som fastställdes i beslutet prövas på nytt. Inom ramen för sin rätt enligt artikel 61 första stycket i stadgan att själv fatta beslut ska domstolen ha obegränsad behörighet, vilket anges i artikel 261 FEUF i förening med artikel 31 i förordning (EG) nr 1/2003.[115] Den kan alltså fastställa bötesbeloppet på nytt efter eget skön.[116]

208. Det bör påpekas att det bötesbelopp på 48 195 000 euro som tribunalen fastställde för Alstom Grid SAS i den överklagade domen inte har ifrågasatts genom de grunder och invändningar som jag har föreslagit att domstolen ska godta. Detta belopp förblir således oförändrat.

209. Av övervägandena ovan i punkt 135 och följande punkter framgår det däremot att i ett sådant fall som det som avses i förevarande mål, där de båda på varandra följande moderbolagen, vilka har ålagts att betala böter uteslutande på grund av ett ansvar som helt och fullt följer av dotterbolagets ansvar, knyts samman genom solidaritetsband med sitt (tidigare respektive nuvarande) dotterbolag, kan det totala belopp som moderbolagen åläggs att betala inte överstiga det belopp som dotterbolaget åläggs att betala. Moderbolagen bör dessutom ha möjlighet att otvetydigt få kännedom om det belopp som de ska betala för den period under vilken de hålls solidariskt ansvariga med dotterbolaget för överträdelsen.

210. Eftersom det bötesbelopp som dotterbolaget Alstom Grid SAS har ålagts är fastställt till 48 195 000 euro, bör de respektive andelar av detta belopp för vilka moderbolagen ska hållas solidariskt ansvariga med dotterbolaget fastställas.

211. Ett kriterium som enligt min uppfattning kan vara relevant när det bötesbelopp som dotterbolaget har ålagts ska fördelas mellan de båda moderbolagen är den tidsperiod under vilken respektive moderbolag hade ett avgörande inflytande över dotterbolaget. Detta kriterium är förvisso inte det enda som kan tas i beaktande. Under omständigheterna i förevarande fall tycks det emellertid vara ett lämpligt kriterium, som gör det möjligt att säkerställa en viss proportionalitet vid fastställandet av andelarna.

212. Av handlingarna i målet framgår att Alstom utövade ett avgörande inflytande över Alstom T&D SA under perioden den 7 december 1992–8 januari 2004, det vill säga under elva år och en månad.

213. Areva SA och Areva T&D Holding SA utövade ett avgörande inflytande över Areva T&D SA och Areva T&D AG[117] under en period av fyra månader, det vill säga den 9 januari–11 maj 2004.

115 — Rådets förordning av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna [81 EG] och [82 EG] (EGT L 1, 2003, s. 1).

116 — Se domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Verhuizingen Coppens, punkt 79. Se även dom av den 8 juli 1999 i mål C-49/92 P, kommissionen mot Anic Partecipazioni (REG 1999, s. I-4125), punkt 218, av den 17 december 1998 i mål C-185/95 P, Baustahlgewebe mot kommissionen (REG 1998, s. I-8417), punkterna 141 och 142, av den 16 november 2000 i mål C-280/98 P, Weig mot kommissionen (REG 2000, s. I-9757), punkt 83, och av den 21 september 2006 i mål C-167/04 P, JCB Service mot kommissionen (REG 2006, s. I-8935), punkt 244.

117 — När det gäller Areva T&D AG framgår det av skäl 21 i det omtvistade beslutet att detta bolag särskilt hade bildats för att underlätta överlåtandet av Alstoms verksamhet inom överföring och distribution av el till Areva. Areva T&D AG deltog direkt i överträdelsen under perioden från den 22 december 2003 – som var det datum nämnda verksamhet överfördes till det – fram till dess att överträdelsen upphörde den 11 maj 2004.

214. Av detta följer enligt min åsikt att Alstom, genom tillämpning av det kriterium som anges ovan i punkt 211, bör betraktas som solidariskt ansvarigt med Alstom Grid SAS för 46 787 847 euro och att Areva, T&D Holding SA och Alstom Grid AG bör betraktas som solidariskt ansvariga med Alstom Grid SAS för 1 407 153 euro. [118]

C – *Fastställandet av den andel som Areva ska betala*

215. För det fallet att domstolen instämmer i mitt förslag till tolkning av bestämmelserna om solidariskt ansvar - det vill säga att när ett solidariskt ansvar har fastställts mellan rättssubjekt som utgjorde en ekonomisk enhet när överträdelsen begicks, men som när sanktionen åläggs inte längre ingår i samma ekonomiska enhet, är det nödvändigt att fastställa den andel av bötesbeloppet som det rättssubjekt som inte längre har band som rättfärdigar att det inkluderas i den ekonomiska enheten ska bära i de inbördes förhållandena med övriga medgäldenärer [119] - återstår det att konkret fastställa vilka respektive andelar av bötesbeloppet de rättssubjekt som i förevarande fall har ålagts ett solidariskt ansvar, men som inte längre ingår i den ekonomiska enheten, ska betala.

216. Jag har redan tidigare påpekat att eftersom unionsdomstolens obegränsade behörighet innebär att den, förutom att enbart pröva lagenligheten, även kan ändra den angripna rättsakten, det vill säga kan ersätta kommissionens bedömning med sin egen bedömning, [120] kan unionsdomstolen utöva denna behörighet inom ramen för de befogenheter som denna institution har tilldelats genom fördragen. I det fall som nämns i föregående punkt har unionsdomstolen enligt min mening befogenhet att, inom ramen för sin obegränsade behörighet, fastställa de respektive andelar av bötesbeloppet som ska åläggas de rättssubjekt som har ålagts ett solidariskt ansvar, men som inte längre ingår i den ekonomiska enhet som har gjort sig skyldig till överträdelsen. [121] Vidare har jag tidigare även påpekat att den obegränsade behörigheten ger unionsdomstolen befogenhet att beakta ”alla faktiska omständigheter”, inbegripet omständigheter som inträffat efter det beslut som ifrågasatts vid den. [122]

217. Av handlingarna i förevarande mål framgår att sedan Alstom överlät sin verksamhet inom överföring och distribution av el till Areva, har Alstom Grid SAS och Arevas båda andra tidigare dotterbolag (T&D Holding SA och Alstom Grid AG) på nytt blivit dotterbolag till Alstom.

218. Av detta följer att Areva när överträdelsen begicks utgjorde en enda ekonomisk enhet med sina tidigare dotterbolag med vilka det har ålagts ett solidariskt ansvar, men att Areva emellertid inte längre ingick i en enda ekonomisk enhet med dessa när sanktionen ändrades. Det är således Arevas andel av det bötesbelopp som det ålagts att betala solidariskt med sina tidigare dotterbolag som ska fastställas.

219. I punkt 87 i mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl. har jag angett vissa omständigheter, som för övrigt hade nämnts av kommissionen själv och som avser banden mellan moderbolaget och dotterbolaget, vilka i princip saknar relevans när det gäller att utesluta att ett avgörande inflytande faktiskt utövats, men vilka kan tas i beaktande när det gäller att fastställa den relativa graden av skuld mellan moderbolaget och dotterbolaget och således när det gäller att fastställa de inbördes förhållandena mellan medgäldenärer som är solidariskt ansvariga för böterna. Bland dessa omständigheter, över vilka det enligt min uppfattning inte kan upprättas en tvingande eller uttömmande förteckning, har kommissionen angett den omständigheten

118 — Alstom Grid SAS deltog i kartellen under totalt 11 år och 5 månader, det vill säga 137 månader, varav 133 under ett avgörande inflytande av Alstom och 4 under inflytande av Areva, vilket innebär ett bötesbelopp på 46 787 847 euro för Alstom (det vill säga 48 195 000 /137 × 133) och 1 407 153 euro för Areva och dess tidigare dotterbolag (det vill säga 48 195 000/137 × 4).

119 — Se ovan punkt 160 och följande punkter samt hänvisningarna till mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl.

120 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Tomkins, punkt 38.

121 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Siemens Österreich m.fl., punkterna 93–95.

122 — Se mitt förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Tomkins, punkterna 38 och 43.

att moderbolaget inte har deltagit direkt i överträdelsen, moderbolagets närvaro eller grad av intressen i den sektor som berörs av överträdelsen och den omständigheten att moderbolaget inte kände till överträdelsen. I samma förslag till avgörande påpekade jag även att precis som vid fastställandet av sanktionen måste ett visst bedömningsutrymme medges vid bedömningen av relevansen och betydelsen av de omständigheter som ska beaktas i det enskilda fallet.

220. Processekonomiska skäl talar för att domstolen själv ska avgöra målet slutligt när akterna är fullständiga, alla nödvändiga uppgifter finns tillhands och parterna har fått tillfälle att yttra sig vid tribunalen beträffande alla avgörande aspekter. [123]

221. Handlingarna i förevarande mål innehåller vissa uppgifter som kan tas i beaktande vid fastställandet av graden av ansvar för Areva. [124] På grundval av en bedömning av dessa uppgifter kan domstolen själv slutligt fastställa den andel av bötesbeloppet som ska åläggas Areva. Emellertid måste det konstateras att de berörda bolagen i detta skede av förfarandet inte har haft tillfälle att yttra sig i denna fråga. Under dessa förhållanden är det, om domstolen instämmer i mitt förslag till tolkning av bestämmelserna om solidariskt ansvar och anser att den innehar tillräckliga uppgifter för att fastställa bötesandelen för Areva, nödvändigt att först låta de berörda bolagen yttra sig.

222. Om domstolen däremot anser att den inte innehar de uppgifter som är nödvändiga för att fastställa bötesandelen för Areva, ankommer det på kommissionen att konkret fastställa denna bötesandel, i enlighet med den skyldighet att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att följa domstolens dom som föreskrivs i artikel 266 FEUF.

V – Rättegångskostnader

223. Enligt artikel 184.2 i domstolens rättegångsregler ska domstolen, när överklagandet bifalls och domstolen själv slutligt avgör saken, besluta om rättegångskostnaderna.

224. Enligt artikel 138.1 i samma rättegångsregler, som är tillämplig i mål om överklagande med stöd av artikel 184.1 i dessa regler, ska tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats. I artikel 138.3 i rättegångsreglerna anges att om parterna ömsom tappar målet på en eller flera punkter, ska vardera parten bära sina rättegångskostnader. Enligt samma bestämmelse får domstolen emellertid besluta att en part ska ersätta en del av den andra partens rättegångskostnader, om det framstår som skäligt med hänsyn till omständigheterna i målet.

225. I förevarande fall föreslår jag att överklagandena från Areva och bolagen i Alstomkoncernen bifalls i den del som avser tillämpningen av bestämmelserna om solidariskt ansvar, men ogillas i övrigt. Enligt den lösning som jag har föreslagit bör överklagandena från Areva och bolagen i Alstomkoncernen bifallas i sak vid domstolen.

226. Med hänsyn till omständigheterna i förevarande fall anser jag att kommissionen bör förpliktas att bära sina rättegångskostnader i båda instanserna samt en tredjedel av rättegångskostnaderna för Areva och bolagen i Alstomkoncernen i nämnda instanser. Areva och bolagen i Alstomkoncernen bör bära två tredjedelar av sina rättegångskostnader i båda instanserna.

123 — Se generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande i det ovannämnda målet kommissionen mot Verhuizingen Coppens, punkt 44 och där angiven rättspraxis.

124 — Av handlingarna i målet framgår att Areva inte hade några intressen i den sektor som berörs av överträdelsen innan det förvärvade dotterbolagen från Alstom, och att Areva inte längre har några intressen i sektorn efter att ha sålt hela sin verksamhet i sektorn för överföring och distribution av el (se ovan punkt 6). Av det omtvistade beslutet tycks det dessutom som om Areva inte deltog direkt i kartellens möten under den berörda perioden. Areva var emellertid det centrala bolag som ledde koncernen.

VI – Förslag till avgörande

227. Mot bakgrund av ovanstående överväganden föreslår jag att domstolen avgör målet enligt följande:

1) Punkt 3 andra strecksatsen i domslutet i Europeiska unionens tribunals dom av den 3 mars 2011 i de förenade målen T-117/07 och T-121/07, Areva m.fl. mot kommissionen, upphävs.

2) Överklagandena ogillas i övrigt.

3) Artikel 2 c i kommissionens beslut K(2006) 6762 slutlig av den 24 januari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 EG och artikel 53 i EES-avtalet (ärende COMP/F/38.899 – Gasisolerade ställverk) ogiltigförklaras.

4) För de överträdelser som konstateras i artikel 1 b–f i beslut K(2006) 6762 slutlig, åläggs Alstom SA böter på 10 327 500 euro medan Alstom Grid SAS åläggs böter på 48 195 000 euro, varav 46 787 847 euro solidariskt med Alstom SA och 1 407 153 euro solidariskt med Areva SA, T&D Holding SA och Alstom Grid AG.

5) Europeiska kommissionen förpliktas att bära sina rättegångskostnader för såväl förfarandet i första instans som för målet om överklagande och att ersätta en tredjedel av de rättegångskostnader som Areva SA, Alstom SA, T&D Holding SA, Alstom Grid SAS och Alstom Grid AG har haft för förfarandet i första instans och för målet om överklagande.

6) Areva SA, Alstom SA, T&D Holding SA, Alstom Grid SAS och Alstom Grid AG förpliktas att bära två tredjedelar av sina rättegångskostnader för förfarandet i första instans och för målet om överklagande.